

KASVATUS

EESTI ÕPETAJATE LIIDU KASVATUSTEADUSLIK AJAKIRI

ANDRUS SAARESTE: Keele osast vaimu arengus

K. RAUD: Sõnavara õppimisest koolis

R. TABA: J. Hurt eesti emakeelse kooli kohta 1869—1872

H. MADISSOON: Pärvus ja alkohol

AUGUST KIISS: Hindamise aluseid laulmisõpetuses

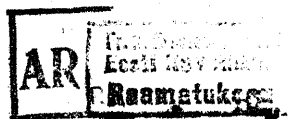
Kooliuuendusnurk: ARNOLD LEPPOLA: Õpilaste omavahelisest ühiskondlikust järjekorrast klassis

Kirjanduse arvustusi ja ülevaateid

Kodumaalt

Välismaalt

Mitmesugust

SP,
7238

NR. 2

KÜÜNLAUU

1940

*Kindlustage
oma elu ja
varandus*

„EKA's“

*suurimas
kodumaa
kindlustusseltsis*

„Ühiselu“

TRÜKIKOJA JUHTLAUSEKS ON:

**hea töö,
täpne ja kiire tellimiste täitmine,
mõõdukad hinnad.**

Sellepärast Aktsiaselts „Ühiselu“ trükikoda ongi see asutis, mida Teie vajate oma trükitööde täitmiseks.

Telefonilised
tellimised
telefon

432-04

TELLIMISTE TAITMINE

trükikoja kontoris Pikk 42, Tallinnas

KASVATUS

Eesti Õpetajate Liidu kasvatusteaduslik ajakiri.

Nr. 2

Küünlakuu 1940

22. aastakäik

ANDRUS SAARESTE

Keele osast vaimuarengus*)

Keel on arenenud rööbiti inimese vaimuga. Keele, sõnade, lausete abil on inimene hakanud konkreetseid mõisteid abstraheerima, kokkukuuluvat ühendama, tervikust osasid lahutama, üksikmõisteid järjestama, oma tahet teistele teatama ja peale sundima, möödunud paremini meeles pidama, aja ja arvu mõistet kujundama. Kõnelemine on inimese elus muutunud üheks kõige tähtsamaks toiminguks. Kõnendi varal me teatame andmeid olevikust ja säilitame neid alal minevikust, kuid ka väljendame tundeid ja väljendamatuid sisuväärtusi ning kujutelmi. Sõnade sugestiivne jõud mängib meie elus (eriti luules) väga tähtsat osa. Kõnendi ja mõtte vahel puudub muidugi täieline parallelism, kuid nende vahel on siiski tihe side ja sõltuvus. Loogika ja traditsioon on keeleelus kaks polaarset, vastandlikku jõudu. Mitmedki nähtused eri keeltes olenevad vastava rahvuse mõtte- ja vaimulaadist ja erinevatest kujutelmadest kauges minevikus, kuid liialdus on rahvusliku vaimu erilaadsusega seletada kõiki või enamat jagu keelestruktuurilisi erinevusi. Suuremalt osalt on need seletatavad juhusliku arenemisega. Mõtlemine vajab kõnendit, kõnevõimetus takistab ka inimese mõtlemist. Monologiseerimine võimaldab lapsel ja ka täiskasvanul nähtusi, sündmusi ja kujutluskomplekse paremini mõista. Asjade nimede õppimise abil püüavad lapsed omandada teadvust asja enese kohta. Kõnend on tähtis ka meie tahtemaailma korralduses ja inimese ühiskondlikkude mõistete kujundamisel. Kõnend ja kõnelemine ka ergutab meie fantaasiat, tekitab ise meis uusi mõtteid. Kõnelemise ajal meie mõtted ja kujutelmad selguvad paremini. Ka võõrkeelte

*) VI eesti keele õpetajate kongressi referaadi kokkuvõte.

tundmine võimaldab vaimu arendamist, kui võõrkeeli ei omandata mitte varases lapseas. —

Antud kitsais raamidest oleme üldjoontes tutvunud nende uue mate seisukohtadega, mis valgustavad keele osa ja ülesandeid meie vaimu elus ja arenemises. Tekib nüüd tahtmata küsimus, kas ei tuleks meil selle tähtsuse äratundmisest teha ka tegelikke järeldusi; kerkib küsimus, kas peab seda tähtsust silmas ka meie emakeele õpetus koolides?

Meie koolide eesti keele õppekavadest ja ka õppetöö mõningaist praktika alal tehtud tähelepanekuist paistab, et meil emakeele õpetamisel liigselt suurt tähtsust omistatakse keele ainelise, välise vormilise külje tutvustamisele, keele normide, sagedasti päris asjate, põhjendamata või kujutletud normide kätteõpetamisele, kuna keele vaimsele küljele, keele väljenduslikele võimetele sõnavara ja lausestamise alal, keele harimise kaudu mõtte ja vaimu harimisele ning arendamisele näikse pandavat rõhku vähem kui ootaksime. Küsiksime, kui palju tunde keeleõpetusele määratud tundidemäärast pühendavad emakeele õpetajad praegu seesuguste keerukate normide või meie keele koguairengu tendentsile vastu tõrkuvate normide õpetamisele nagu seda on *i*-mitmuse ja *i*-superlatiivi reeglid? Kui palju aega ja energiat kulutatakse paljudeski koolides selleks, et õpetada noorust hääldama, eestlaste valdava enamiku keelepruugile vihuti, sõna algul *h*-d, seda isegi, nagu kunstlikku hääldust kunagi, ebaeestilisel kujul? Kui palju nähakse vaeva, et õpetada lastele hääldama murdeliselt ja päris põhjendamatult *val'mis* pro *val'lmis*, *tervis* pro *tervis*, *püüab* pro *püiab* (kirjas *püüab*), kirjutama näit. *vulkaan* (pro *vulkan*, mida viimast laps ühiskeelest kuuleb), *mehhaniseerima*, *mehhanism*, *psühholoogia*, kuid *mehaanik*, *mehaaniline* ja *psüühiline* (kus tegelikus häälduses ometi vahe puudub), et sundida neid (kuuldavasti mõnes koolis) ütleva *imestama* asemel *imestuma*, „saatis *viibimata* abi“ asemel „saatis *viivitamata* abi“, „*parandamatu* viga“ asemel „*parandamatatu* viga“ jne.? Ühes koolis vaevatakse lapsi, et kirjutata ja ütleva: tuleb *meelde*, *hää*, *pää*, *pääl*, *inimes*sugu, *kirjutis*, ta *kummardus*, *kiritöö*, *vajaline*, teises koolis (koguni sama kooli teistes klassides!) aga, et kirjutata ja lausuda: tuleb *meele*, *hea*, *pea*, *peal*, *inimsugu*, *kirjutus*, ta *kummardas*, *kirjatöö*, *vajalik!* Sealjuures ometi ei suudeta välja juurida õpilaste ja haritlaste keelest sääraseid palju ilmsemaid keelevigu nagu „neid *summe*“ (pro „neid *summasid*“), „tuli *jäävalt* kodu-

maale“ (pro „tuli *jäädavalt* kodumaale“), mida iga päev loeme ajalehtedest ja kuuleme raadiost. On küll aga suudetud paljudeski koolides emakeele õpetust õpilastele peletavaks ja vastumeelseks teha.

Pole küll mingit kahtlust, et koolides peame noorusele õpetama ka oma keele puhtvormilist külge, peame teda tutvustama oma emakeele sotsiaalsete normidega. Kuid tööd ärgem sellega asjata raskendagem, et õpetame alg- ja keskkoolides päris tarbeta ja haruldasi, isegi üldisemalt olemata hääldusnorme (näit. *h-* ja *üü*-hääldus) või keerukaid juhiseid, mis korraldavad mitte keele harilikku, argilist, minimaalprogrammilist, vaid luksuslikku tarvitust (näit. *i*-pluural, *i*-superlatiiv). Mida aga loeksime palju olulisemaks ja nimelt keele tegelikkudest tarvetest tingituks, oleks emakeele õpetuses senisest suurema rõhu panemine meie keeles olevate, kuid noorusele, eriti linnanoorusele tundmata või vähe tuntud morfoloogiliste, sõnavaraliste ja lauseehituslikkude väljendusvahendite tutvustamisele. Vähem oluline on õpetada, kuidas keeles *p e a b* olema (vajadus olla arusaadav tingib juba ise siin küllaldast korda, täielik kord aga summutab edu ning arengut, lämmatab isiklikku loomingu), vaid mida keeles *o n*, mida keel meile pakub. Meie noorem põlvkond ei tea või tal puudub selgem ülevaade, et eesti keeles saab näit. mõistet ‚abil‘ väljendada väga mitmel viisil, sõnadega *abil*, *abiga*, *varal*, *läbi*, *teel*, *kaudu*, *kaupa* („parem nõu kaupaga kui jõu kaupaga“), *tõttu*, *najal*, *õhul*, *toel*, *toetusel*, *turval*, *kaasabiga*, *kiinnal* („vahetuse kiinnal“), *ohul* („teineteise ohul“) ja peale selle veel eri käänetega (*-ga*; *-l*: Kaerul püütakse, piitsal sõidetakse; *-lt*: *Ei* ole silku silmalt näha, heeringaid ei eladeski). Nende väärtus pole aga alati täpsalt sama, tuleb õpetada, mis puhul neist üht või teist tarvitada! Nüüdne põlvkond hakkaks nagu unustama sõnu nagu *mullu*, *äpardama*, *õnduma*, *vainu* jpt., ta oskab nende asemel tarvitada veel ainult „möödunud aastal“ (ta pelgab isegi eestilist „mineva aasta“ või „läinud aasta[l]“), „ebaõnnestuma“, ja ta ei taipa, et linnades väljakut, „platsi“ või jälle skvääri võiks kutsuda *vainuks*. Koguni meie suurematel ja vanema põlve kirjanikkudel võib märgata võõrdumist oma emakeele sõnavara muistseist varadest. Nii näit. A. H. Tammsaare kirjutab ühes tõlkes (Lawrence, „Seitse Tarkuse sammast“ I, lk 341) raskepäraselt: „meie sada *põlvohelikustatud* kaamelit“, teadmata vist, et eestlane ütleb sel puhul „meie sada *peapõlvises* (või *peapõluses* või *peakammitsas* jne.) kaamelit“! Normide õpetamisest palju tähtsam oleks suurema rõhu asetamine tä-

henduslikult lähedaste sõnade (näit. *elav, elavane, erk, elev, terane, ärgas, käbe, tuline, tulikas, liikuv, kõbus, udris, läbematu, valus* [v. laps], *käidav* [k. tänav], *nõelus, kerep* [k. hobune], *säbras, hepp, paritu, märas* jne.) ja konstruktsioonide ning ütluste (näit. „puust kõrgem“, „kõrgem kui puu“, „kõrgem puud“; — suvel ja talvel: suvel *ning* talvel; suvel *kui ka* talvel; suvel, *ka* talvel; suvel, *samuti* talvel; *küll* suvel, *küll* talvel; *nii* suvel *kui* talvel; suvel *kui* talvel; suvel, *ihtlasi* talvel, vrd. veel *pealegi, lisaks, isegi* ja tunnu-seid, nagu *-t* [„isat-emat“, ka „eite taati“] või *-k* [niik-niik palju, seek-seek kuu päeval]!) sisude ja tundeväärtuste vahede tutvustamisele — mis kõik muidugi eeldab sünonüümide sõnaraamatu, ideoloogilise sõnaraamatu ja stilistika õpperaamatute (või keeleõpetustes vastavate osade, peatükkide) olemasolu. Enam peaksime ka meeles pidama stilistilise ja süntaktilise analüüsi harjutuste maitset, vaimu ja mõtlemist arendavat jõudu. Ja kirjaseadmise õpetuse kõrval kandkem ka enam hoolt *kõneseadmise* õpetuse eest! Kui neid külgil keele õpetamisel tulevikus enam esile tõstaksime, siis jõuaksime küll hõlpsamini sellele eesmärgile, kuhu kõik vist taotame: keele õpetuse ja harimise kaudu oma vaimu ja mõtlemist arendada! Ja teeksime ka keeleõpetuse noorusele palju huvitavamaks ja elulisemaks!

K. RAUD

Sõnavara õppimisest koolis

Küllaltki oluliseks küsimuseks õpilaste keeleravi alal on sõnavaraküsimus.

On ju teada, et igapäevases suhtlemises saadakse läbi väga väikese sõnatagavaraga, mistõttu tavalise inimese kodune keel on õige sõnavaene. Kuivõrd vähe eri sõnu tarvitatakse, näiteks, maataludes igapäevaste tööde-toimingute juures ja omavahelises jutlemises tööst vabadel tundidel! Ei ole kuigi sõnarohke ka käsitöölis- või töölisperekonnas tavalisest tarvitatav keel, elagu need perekonnad kas maal või linnas. Pole rikas sõnatagavara poolest samuti meie keskmise äriinimese, töösturi või kinnisvarast elatuva isiku perekonnakeel. Märgatavalt arenenumat ning sõnavararohkemat keelt kõneldakse aga juba haritlaste perekondades, kuid siingi mitte

kõikjal ühesarnaselt. Küllalt nigelat emakeelt võib kuulda nende haritlaste perekondades, kus isa või ema on saanud muukeelse kooli- ja erihariduse ja kus perekonnapeade otsene elukutse ei ole seni sundinud tagant tarvitama emakeelt selle varjundirohkusega. Hoopis kurb lugu on muidugi neis haritud või harimata perekondades, kus üks vanemaist on muulane või kus koduseks keeleks ei ole eesti keel.

Niisiis, kui välja arvata õnnelikumad erandjuhtumid, ei paku see keskkond (juurde arvatud ka kasvavate laste mängumuru miljöö), kust tulevad meie koolide õpilased, kuigi suuri võimalusi mitmekisise sõnavara omandamiseks ei enne kooliaega ega kooliajal.

See asjaolu põhjustab kõige muu keeleravi kõrval koolis tõsist tähelepanu pöörama ka õpilaste sõnavara rikastamisele. Tahes-tahtmata toimub õpilaste sõnavara suurendamine iseenesest nii emakeele kui ka teiste õppeainete tundides, samuti mitmesuguste koolitüüpide miljöös, mis kõik aga ei tühista veel süsteemikohase sõnavaraõpetuse vajadust koolis.

Kuidas saab siis õpilaste sõnavara rikastada koolis?

See toimub — õpilase seisukohast vaadatuna — tavaliselt kolmel viisil: 1) lugemise abil, 2) suulise kõne tähelepaneliku jälgimise abil, 3) vastava õppimise teel ja süsteemikohaste harjutuste abil.

Olulisimateks ja kõigil õpinguastmeil rakendamist väärivaimateks sõnavara õppimise vahenditeks on lugemine ja mitmekesise sõnavaraga kõneluste kuulamine. Lugemisel ja sõnavararohkeil kõnelustel on juures see voorus, et siin sõnad on seotud kontekstiga ja sellekohase mõttega, milline asjaolu õpetab hoobilt kätte ka tähelepanu alla kuuluvate sõnade rakendamise lauseisse, eriti neil juhtumel, kui sõnal on mitu tähendust või kui ühest sõnatüvest tuletatud sõnadel on rohkesti erinevaid tähendusnüansse. Luges ja kuules ei õpita niivõrd üksikuid sõnu kui terveid ütlisi, mis on kõige loomulikum keele omandamisviis, hoides ära omandatud uudissõna väärtarvitamise.

On iseenesest mõistetav, et lugemismaterjal olgu õpilasel eaning arenemiskohane: lihtsamast keerukamani, sõnavaravaesemast sõnavararohkemani.

Luges ükskõik mis arenguastmel ei tohi õpilane loetavas

tekstis endale selgitamata jätta ühtki sõna ega väljendust, mille tähendusest ta aru ei saa. Lugemistundides peab õpetaja raudse järjekindlusega säärase vajaduse õpilastesse kasvatama, et see kujuneks õpilaste juures iseenesest mõistetavaks harjumuseks. Harjutatagu juba algklassidest alates õpilasi pöörduma ka õpetaja poole neil juhtumeil, kui nad iseseisvalt lugedes mõnest sõnast või väljendusest pole aru saanud. Sõnade seletamiseks kas õppetunnis või väljaspool seda peab leiduma aega ja mahti. Järkjärgult peab aga õpilasi juhtima sõnastikkude tarvitamisele, kusjuures katsete kool muretseda võimalikult rohkesti mitmesuguseid sõnastikke ja korraldada asja nii, et need oleksid õpilastele õppetöö ajal hõlpsasti kättesaadavad. Muidugi peaks kool püüdma sinnapoole, et igal õpilasel oleks väike õigekeelsus- ja võõrsõnade-sõnastik, eriti keskkoolis ja gümnaasiumis. Rööbiti õpilaste endi püüdlustega sõnade tähenduse tundmaõppimises käib aga ikkagi pidevalt õpetajate töö õpilaste sõnavara rikastamise huvides nii grammatika-, lugemise-, kirjandusõpetuse-, kirjandite vigade seletamise kui ka eriainetes tundides.

Igatahes mängib lugemine väga tähtsat osa õpilase sõnavara rikastumisel. Ühekülgsest areneb seejuures ometi õpilase sõnavara, kui ta loeb ainult ilukirjandust: tuleb lugeda ka sobivaid kõrvalraamatuid muude õppeainete alalt.

Kõnelusi kuuldes rikastub samuti õpilaste sõnavara. Tavaliselt tarvitab õpetaja õpilasega rääkides või klassitunnis ainet käsitledes muu hulgas sääraseid sõnu ja väljendusi, mille tähendusest õpilane, vähemalt esialgu, pole veel teadlik. Mida rohkem õpetajaid õpilast õpetab, seda rohkem uudissõnu ja väljendusi ta kuuleb, sest igal eriaine õpetajal ja üldse igal eri indiviidil on ju omaette harjunud sõnad, mida ta rääkides tarvitab. Samuti kuuleb õpilane koolisaali kogunemistel või tähtpäevadel korraldatud aktustel kõnetoolis sõnavõtvailt isikuilt rea tundmatuid või raskesti tabatavaid sõnu ja ütlusi. Ka rohkem arenenud klassikaaslaste ja vanemate klasside õpilaste suust pudeneb õpilase kõrvu sõnu, mida ta veel pole kuulnud. Kõigil sääraseil ja muilgi juhtumeil tuleb õpilasel iga uudissõna või uudisväljenduse sabast otsekohe kinni hakata ja viivitamata selgusele jõuda nende tähenduses. Abilisteks temale selguse saamiseks on kas õpetaja, mõni kompetentsem kaasõpilane või eraisik, iseenesest mõista ka sõnastik. Tundmatuid ütlusi katsub lahti muukida aga õpilane ainult siis, kui see on saanud

temale juba harjumuseks. Säärase harjumuse — kordan veel — peavadki temasse kasvatama õpetajad.

Harilikke rohkem tarvitatavoid uus- ja võõrsõnu omandabki õpilane rohkesti kõnelustest. Kui alguses jääb mõni sõna või ütlus õpilasele ebamääraseks, siis korduvate kuulmiste järele tungivad need iseenesest õpilase sõnatagavara hulka ja õpilane hakkab neid varsti ka ise tarvitama instinktiivselt, enamasti õiges tähenduses.

Eesöeldust nähtub ühtlasi, milline tähtsus sõnavara rikastumise huvides on miljööol, kus noorur viibib. Sellega seletub seegi nähtus, et linnas kasvanud õpilased, eriti haritlaste lapsed, omandavad kiiremini rikkalikuma sõnatagavara kui maalapsed ja vähem arenenud perekondadesse kuuluvad lapsed. Samuti need õpilased, kes tulevad algkooli neljandast klassist progümnaasiumi, omavad seitsmendal õppeaastal, kui neil tuleb töötada kõrvuti algkooli VI klassist tulnud reaalkooli I klassi õpilastega, märgatavalt rikkalikumat sõnavara, võrreldes viimati nimetatutega. On ju progümnaasiumi I ja II klassi õpilased kahe aasta kestel viibinud hoopis teissuguses miljөөs: neil on alatasa olnud kokkupuuteid vanemate keskkooli- ja gümnaasiumiklasside õpilastega, kel on rikkam sõnavara; samuti on nad kuulnud igalt õpetajalt kui erinevalt indiviidilt midagi uut, mida nad algkooli vähearvulise õpetajaspersonaali suust sel määral ei kuule, juurde arvatud juhtumid, kus üteldud sõnad pole määratudki otseteed alamate klasside õpilastele, vaid vanemaile, rohkem arenenud õpilastele.

Raskeim ning keerukaim ülesanne on õpetada õpilastele sõnavara teoreetilise käsitlemise ja süstemaatiliste harjutuste teel, millega seltsib ka nende uudissõnade või ütluste juurdehaaramine ja kontrollimine, mida õpilane on omandanud lugedes või kõnelusi kuuldes. Siin peab õpetajail olema kindel kava, millele igal õppeaastal tähelepanu juhtida, samuti peab olema selge, kuidas seda teha. Arusaadavalt langeb peatöö õpilaste sõnavara rikastamisel ikkagi emakeele õpetajaile. Ametlikud õppekavad jätavad sõnavara- ehk sõnade tähendusõpetuse suhtes õpetajaile õige vabad käed, eriti algkooli ja gümnaasiumi osas, keskkooli osas annab juba keeleõpetuse ja osaliselt ka kirjanduseõpetuse kava üksikute klasside jaoks kindlamad ülesanded sõnavara õpetamiseks.

Pole kerge emakeele õpetajail sõnavara õpetamist klasside järgi süstematiseerida, pealegi kui puuduvad esituskavad ja õpikud vas-

tavate ülesannete ja harjutustega. See süstematiseerimine peab toimuma muidugi nii, et igal õppeaastal käsitlemisele tulevad sõnavaraalad oleksid õpilastele nende arenemise, võimete, huvi ja õppekursuse kohased ja et sõnavara omandamine ei muutuks sisutuks ja igavaks uus-, võõr- või teiste sõnade tuupimiseks. Teadlikult tuleb hoiduda igakord sellest, et õpilased ei õpiks ega käsitleks sõnu mehaaniliselt, isoleerituna tekstist või lausest, vaid et iga õpitav sõna oleks seotud mõttega, kontekstiga. Tähtis pole mitte passiivse sõnavara omandamine, vaid oluline on aktiivse tarvitamise oskus. Ärgu domineerigu sõnavara õpetamisel mitte kvantitatiivsuse, vaid kvalitatiivsuse printsiip!

Sõnavara süstemaatilise õpetamise kavasasse kuuluvad järgmised sõnarühmad: sarnandsõnad (homonüümid), samaväärsed sõnad (paralleelsõnad), teisendsõnad (sünonüümid), vastandsõnad (antonüümid), murdesõnad (dialektismid), iganenud sõnad (arhaismid), uussõnad (neologismid), oskussõnad (terminid e. terminsõnad), võõrsõnad (barbarismid), liitsõnad, sufiks- ja prefiks-sõnad; selle kavaga liituvad ka veel rektsioon, kõne-, lause- ja kõlakujundid.

Sarnandsõnade e. homonüümide alal tuleb selgitada, näiteks, järgmiste sõnade vahet: *kulu* (kulutus) ja *kulu* (eelaastane kuivanud robi), *paat* (lootsik) ja *paat* (võidunud-kollakas hobune), *tušš* (värvaine) ja *tušš* (muusikaline auavaldus), *murre* (murдумine) ja *murre* (keelemurre), *pidama* (kohustatud olema) ja *pidama* (kinni pidama), *kukkuma* (langema) ja *kukkuma* (käo- taoliselt häälitsema), *soostuma* (sooks muutuma) ja *soostuma* (nõus olema), *käärima* (vedelik käärrib) ja *käärima* (kangalõnga telgedele ajama) jne. Nende n.-ü. e h t s a t e homonüümide kõrval ei saa jätta tähele panemata juhuslikke sõnakujude kokkusattumusi, nagu: sai uue *koha*, püüdis suure *koha* (= kala, sudaku), kuulasin mere *koha* (=kohinat), *koha*, mets, ja mässä, maru; tema *tuli*, *tuli* põleb; värske *või*, elu *või* surm jt. — Õige lähedal sarnandsõnadele oma hääldeamiselt on h-ga ja h-ta sõnad, mille vahetegevemist tuleb õpetada koolis juba puht-ortograafilistes huvides; näit. *ämm* ja *hämm* (= heinahunnikuke), *hivv* ja *irv* (vrd. irvhammas, irvitama), *aja-* (ajakohane) ja *haja-* (hajameelne), *alg-* (alghari- dus) ja *halg* (puuhalg). — Ei pääse mööda tähelepanu juhtimisest

säärastele sõnadele, kus algvormid on sarnased, aga käänamine erineb, nagu: *kaste* (om. kaste) ja *kaste* (om. kastme), *anne* (om. ande) ja *anne* (om. andme), *hang* (om. hange) ja *hang* (om. hangu), *liiv* (om. liiva) ja *liiv* (om. liivi), *juht* (om. juhi) ja *juht* (om. juhu) jms.

Paralleelsõnade gi demonstreerimist on tarvis. On ju paralleelsõnad küll sõnapildilt erinevad, kuid tähenduselt ühed ja samad; näiteks, konstateerima, nentima, sedastama, niitama, kinnitama; niisugune, seesugune, selline, säärane, sihuke; surnukeha, korjus, laip; külge hakkama, nakkama; võluma, paeluma, nõiduma; juures, man; üsk, süli, haihtuma, lendama, laiali valguma; vaist, loomusund, instinkt; ka, samuti, ühtlasi, veel, -gi (e. -ki); vahend, abinõu jne.

Suurt tööd tuleb teha koolis teise n d s õ n a d e g a e. s ü n o n ü ü m i d e g a sõnastuse täpsuse, tabavuse ja mitmekesisuse huvides, kuna siin eksib õpilane ühtelugu, võib ütelda, koguni lõpmatuseni. Teatavasti mõistame teisendsõnade e. sünonüümide all tähenduselt lähedasi sõnu, mis siiski erinevad oma tähenduste erinevustes. Nimetagem siin mõningaid sünonüümide gruppe: vihane, äge, tige, õel, mürgine, sapine, pahane, morn, julm, kuri, tujukas, vimmas, sünge; ilus, nägus, kaunis, meeldiv, võluv, veetlev; suur, päratu, tohutu, määratu, ulatuslik, avar, kogukas, mahukas, hiiglaslik; jutustama, kirjeldama, kujutama, kujundama, kujutlema; rääkima, kõnelema, ütlema, pajatama, lausuma, sõnuma, lisama, tähendama; siht, eesmärk, suund, otstarve; näide, näidis, näitus; omadus, omandus; alluma, alistuma, allutama, alistama; leidma, leiutama, avastama; esitama, esindama, esildama, edustama, edutama; käsitama, käsitlema, käsitsema; omama, omandama, omastama, omistama; tarvitama, pruukima; tunnistama, tunnustama; säärane, sarnane; üksteise, teineteise; enda, oma; järgi, järele, järel; vahest, vast, vahel; ja, ning; ehk, või; kuid, aga, ent.

Kuigi mitte esmajärgulise tähtsusega, aga siiski küllalt tähtis on harjutuste tegemine v a s t a n d s õ n a d e g a e. a n t o n ü ü m i d e g a: hele — tume, sile — krobeline, tihe — hõre, ahas — lai, kitsas — avar, kits — sokk, kurbus — rõõm, töö — puhkus, optimism — pessimism, positiivne — negatiivne, sümpaatia — antipaatia, import — eksport, koguma — pillama, venitama — kägardama, avama — sulgema, tõmbama — lükkama, gradeerima

— degradeerima, assimileeruma — dissimileeruma, kergesti — raskesti, kõrgelt — madalalt jne.

Mõningate murdesõnade tundmaõppimine ja nende rakendamine, kas või paralleelsõnade näol, pole sugugi tarbetu, eriti stiili mitmekesistamise huvides. Hädatarvilik on nende sõnade tutvustamine, mis on juba saanud eluõiguse kirjakeeles, nagu: künnis, lõust, läitma, nakkama, orb, pagema, raun, taluma, viipama, õgev, üsk, kaljas, man, mant, tiitsasti, ubin, väits, ikma, mõskma, rõivas, sõtse, lell, sõsar, veli jne.

Sääraseid iganenud vanakeelendeid e. arhaisme on üldiselt väga vähe, mida sobib tarvitada harilikus kõne- ja kirjakeeles (näit. ent, teps, taas, äsja, üpris, neitsi, näitsik, paimendama jt.), kuid ometi ei saa ühelgi õpinguastmel läbi ilma vanakeelendite õppimata. Meil tuleb ju lugeda koolis rahvalaule, „Kalevipoega“, „Kalevalat“, „Kanteletari“, V. Ridala, G. Suitsu, E. Leino jt. luulet; samuti vilksatab ärkamisaja ja selle järelajastu luules arhaisme. Aino Kalda teostes („Barbara von Tisenhusen“, „Reigi õpetaja“, „Püha Jõe kättemaks“) on arhailine keel, ja neid loevad ju õpilased väga hea meelega. Kirjanduslugu õppides tuleb tegemist teha arhailiste vormidega vanima kirjanduse käsitlemisel. Järelikult on möödapääsematu üldhariduslikus koolis arhaismidega tutvumine.

Uussõnade neologismid ja oskus- e. terminsõnad moodustavad jälle ülitähtsa osa sõnavara õppimisel. Meie leksikonid otse kubisevad igasugustest uus- ja oskussõnadest. Paljude eriainetate õppimisel tuleb õpilastel ära õppida hulk oskussõnu. Ka uusimas ilukirjanduses, õppekursusega seoses olevais abiraamatuis, ajalehis ja ajakirjus on rohkesti uussõnu.

Eesõeldu on kehtiv täiel määral võõrsõnade e. barbarismide kohta.

On selge, et uus-, oskus- ja võõrsõnu tuleb alg- ja keskkoolis, samuti gümnaasiumis viibimise kestel õpilastel väga palju omandada, eeskätt just neid, mis on elavas keeles ja õpilaste lektüüris rohkem tarvitatavad; tundmatuks jääb siiski hulk uus-, oskus- ja võõrsõnu, milledega kokku puutudes tuleb tarvitada igakord sõnasikke või õpetaja abi.

Kindla osa keeleõpetusest resp. sõnavaraõpetusest moodustab sõnade kokku-lahkukirjutamise- ja liidete-õpetus. Juba algkoolis tegeldakse kokku-lahkukirjutamisega ja orto-

graafiliselt tähtsamate liidetega, keskkoolis ja gümnaasiumis võetakse kokku-lahkukirjutamise ja liidete kursus süsteemipäraselt päris korralikus ulatuses läbi. Puuduseks meie mõningais vanema astme keeleõpikuis on seni see, et piirduakse ainult eesti keele sufiksitega, kuid jäetakse vaatlemata tuntuimad võörkeelte sufiksid ja prefiksid. Võõrsõnade hõlpsamaks mõistmiseks oleks väga tarvilik käsitleda neidki (vähemalt gümnaasiumi klassides); näiteks, sufiksitest: -ia, -ism, -ist, -istika, -iit, -eeri-, -eeru-, -eet, -teet, -oosne, -ioon jt.; eriti aga prefiksitest: a- e. an-, ab-, ad-, anti-, de-, di-, dis-, eks-, im-, in-, epi-, hüper-, peri-, pro-, inter-, ko-, kon-, kontra-, pre-, post-, re-, sub-, ob-, trans-, ultra- jt.

Sõnavara tarvitamisega on mõnel määral seoses veel rekti-siooni-küsimus, s. o. käänete rakendus vastava sõnaga. Siin ei eksita palju, kuid seevastu on rida tüüpilisi eksimusi, nagu: arvestama asjaoludega (pro *asjaolusid*), surmateade mõjus minule (pro *minusse*), oman keskkooli hariduse (pro *haridust*), ükski päev pole sarnane teisele (pro *teisega*), olen teadlik selles (pro *sellest*) jm.

Sõnavara rikastamise kursusega langeb lõppeks ühte stilistika-õpetusest seegi osa, kus vaadeldakse kõnekujundeid, võrdlusi, epiteete, metafoore, sümboleid, allegooriaid, metonüümiaid), lausekujundeid (kordusi, parallelisme, teese ja antiteese, gradatsioonid e. kliimaksit, retoorilisi lauseid, inversiooni jm.) ja kõlakujundeid (alliteratsioonid, assonantse, onomatopöad jm. eufoonilisi nähtusi). Sellest on haaratud mõni osa juba selles, millest kõnelesin eespool, kuid ülejäänud osa kuulub samuti sõnavaraõpetuse valdkonda, kuigi neid õpitakse kirjanusteooria nime all.

Edasi kerkib esile küsimus, kuidas jagada sõnavara õppimise materjal üksikute klasside vahel kogu kaheteistkümnele õppeaastale, alates algkooli esimesest klassist ja lõpetades gümnaasiumi viimase klassiga.

See on keerukas probleem ja arvamused üksikasjades võivad tihti lahku minna ning vaidlusi tekitada. Ka on sõnavaraõpetust seni raske ühtlasemalt teostada, kui meie keeleõpikud ei ole varustatud vastavate ülesannete ja harjutustega. Olgu siiski siinkohal tähendatud, et praegu trükkimiseelseis staadiumis olevais A. Kase, P. Puusepa ja A. Vaigla „Emakeele-õpikuis“ V ja VI õppeaastale

esineb juba eri osa sõnade tähenduseõpetuse jaoks sellekohaste ülesannete ja harjutustega.

Üldjuhustest olgu püstitatud järgmised:

1. Sõnavaraõpetus toimugu kolmes kordkorralt laienevas ja raskenevas kontsentriskoolis: algkooli, keskkooli ja gümnaasiumi jaoks.

2. Algkoolis langegu pearõhk igapäevase kõnekeele ja kirjandite-keele mitmekesistamisele sõnavara juurdeõppimise ja rakendamise teel; keskkoolis järgnegu oma rahva keeleainestiku üksikasjalik tundmaõppimine ja selle ainestiku rakendamine; gümnaasiumis lisatagu juurde keskkooli osale põhjalikumalt ja erandlikumat omakeelendite materjalist ja pöördagu erilist tähelepanu keelelisele võõrvarale, mis on eluõiguse omandanud meie keeles, kusjuures olgu käsitus seotud vastavate mõtteringidega.

3. Rida sõnavara-küsimusi kuulub käsitlemisele igal õppeaastal nii algkoolis kui ka gümnaasiumis; näiteks: juhuslikult ettetulevate tundmatute sõnade seletamine; tüüpiliste väärtarvitamiste vältimine, eriti sünonüümikas ja rektsiooni alal; ortograafiaga seoses olevad küsimused; üksiknähtused stilistika alalt; stiili mitmekesistamine võimalikult rohkete teisendsõnade abil.

4. Ärgu käsiteldagu sõnavaraõpetust eraldi korraldatud tundides, vaid liidetagu see keeleõpetuse-, lugemise-, kirjandusõpetuse-, kirjandusteooria-, kirjanditeõpetuse- ja eriainete-tundidega, välja arvatud kordamis- ja kokkuvõtte-tunnid, samuti kontrolltööde-tunnid.

Kui aga fikseerida midagi üksikute klasside järgi, siis võiks ehk esitada järgmise ettepaneku-kava.

Algkooli I—IV kl. Sõnade tähenduste õppimine loetava ja kuuldava põhjal. Lihtsamaid ja tavalisemaid sarnand-, paralleel-, teisend- ja vastandsõnu (vestluste ja sellekohaste kirjalikkude harjutuste abil).

Algkooli V klass ja progümnaasiumi I klass. Seesama mis algkooli I—IV kl. Mõningaid uus- ja võõrsõnu. Hääl-
damiselt sarnlevaid h-ga ja h-ta sõnu. Võrdlusi, omadussõnalisi
metafoore ja epiteete, onomatopoeetilisi sõnu (ühenduses loetavaga
ja tähelepandavaga, ülesannete ja harjutuste teel).

Algkooli VI ja progümnaasiumi II klass. See-
sama, mis eelmisteski klassides. Sõnavara allikaid. Murde-, uus-,
laen- ja võõrsõnu. Liitsõnu ja sufikssõnu. Võrdlusi, epiteete, nimi-,
omadus- ja pöördõnalisi metafoore, parallelisme, alliteratsiooni,
assonantsi (eespool märgitud käsitlusviiside järgi).

Progümnaasiumi III klass ja reaalkooli I
klass. Eelmise jätkamine ja süvendamine. Käänamise ja pöörami-
sega seoses olevaid sarnandsõnu. Metonüümiaid, kõnekäände, pars
pro toto, totum pro parte jm.) Üsikküsimusi lausekujundite alalt
poetilisest süntaksist (kordused, parallelismid, pleonasm, tauto-
looga; viimased kaks peamiselt kirjandite puhul). Proosastiili ravi
(selgus, täpsus, tabavus, asjalikkus, loomulikkus, lühidus, puhtus,
ühtlus, vahelduvus, kõlavus jm.; jälle peamiselt kirjandite-õpetuse
puhul).

Progümnaasiumi IV klass ja reaalkooli II
klass. Eelmise jätkamine ja süvendamine. Vanakeelendite põh-
jalikum vaatlemine (rahvalaulud, „Kalevipoeg“, „Kalevala“). Rekt-
siooni-õpetus. Poetilise leksikoni ja süntaksi mälestustes süvene-
mine (peale eesmainitu veel allegoorid, sümbol, ebatavalised lau-
sed, retoorilised laused, gradatsioon, tees ja antitees, kontrast jm.);
kõlakujundeis süvenemine. Proosastiili ravi jätkamine. Taidestiili
vaatlusi.

Progümnaasiumi V kl. ja reaalkooli III klass.
Prog. III ja IV resp. reaalk. I ja II kl. kursuse kordamine. Kokku-
lahkukirjutamise süstemaatiline kursus. Sufiks- ja sõnade tuletami-
ne nende abil. Sünonüümide vaatlusi ja harjutusi.

Gümnaasiumi I klass. Sõnatagavara allikad ja sema-
sioloogilised grupeeringud. Rahvalaulu keel. Sünonüümikat. Liited,
kokku-lahkukirjutamine, rektsoon.

Gümnaasiumi II klass. Eelmise süvendamine ja kor-
damine vajaduse järgi. Võõrtüvesid ja võõrtuletusi eesti keeles;
võõrsufikseid ja -prefikseid. Sünonüümikat ja etümoloogiat.

Gümnaasiumi III klass: Kahe eelmise klassi kursuse

kordamine ja täiendamine. Murdelisi erinevusi. Keelendeid keeleajaloolisel ja keelearenemise taustal.

Lõppeks peaks puudutama sõnavara õpetuse metoodilist käsitlust. Sel puhul olgu tähendatud, et sõnavara õpetus pole mingi uus leiutus ja selle õpetamine ei erine mingis suhtes harilikust grammatika, eriti süntaksi ja derivatsiooni õpetamisest, samuti senisest stilistika õpetamisest. Kui on vastavalt kohandatud õpperaamatud ülesannete ja harjutustega, siis käib sõnavara õpetamine samasugust normaalselt rada nagu grammatika õpetamine. Eespool oli juba hoiatatud, et sõnavara õppimine ärgu muutugu mitte üksikute sõnade tähenduste pähetuupimiseks, sest sõna üksikult võetuna ei ütle veel kuigi palju: tähtis on tema rakendamine konteksti, kuna alles kontekstis ilmneb ta igakordne kindel tähendus. Seepärast olgu harjutused ka seoses võimalikult kontekstiga, kuigi on mõeldavad säärasedki harjutused ja vaatlused, kus opereeritakse üksikute sõnadega.

Olgu siinkohal esitatud mõned sõnaõpetuse annete ja harjutuste tüübid algkooli ja prog. I ja II. kl. kursusest*): kirjuta välja vastavast lugemispalast (seoses selle sisu iseärasusega) teatavad sõnade grupid: kas liikumist tähendavad verbid, tööd ning tegevust tähendavad verbid, tööriistade nimed, taimede, lindude või loomade nimed, metafoorid, võrdlussõnad ühes põhisõnaga või muud; jälgi sugulaste ja hõimlaste nimetusi eri tabelleis ja kirjuta väike kirjand oma sugulastest ja hõimlastest (kes nad on, kus nad elavad, mis on nende elukutseks jne.); koosta antud sarnandsõnade põhjal lauseid; leia antud sõnale teisendsõnu, põimides need vastavasse lausesse; järjesta antud sõnad soovitavas gradatsioonis; grupeeri antud sõnad mõttesuguluse järgi; leia vastandsõnu antud sõnadele; grupeeri antud sõnad vastandrühmadesse; täida lüngad antud tekstis soovitava erisõnaga; asenda märgitud sõnad antud tekstis teisendsõnadega; kirjuta lauseid, kus esineb kodumurde sõnu, mis ei esine kirjakeeles; kirjuta lookene oma kodumurdes; sõnasta antud lookene oma kodumurde kohaselt; kirjuta lauseid või kirjand, kus esineb uussõnu ja võõrsõnu; asenda antud tekstis vanemad keelen-

*) Esitatud harjutusnäidete puhul ja mõningail muilgi juhtumel on selle artikli autor teadlikult ja tunnustavalt kasutanud eespool mainitud „Emakeele-õpikute“ autorite A. Kase, P. Puusepa ja A. Vaigla sellekohast ainekäsitusmaterjali ja A. Vaigla poolt varemalt avaldatud autoriteetseid mõtteid.

did uussõnadega (või ümberpöörduvalt); asenda antud lausetes eesti sõnad võõrsõnadega (või ümberpöörduvalt); leia antud sõnale võimalikult rohkesti epiteete; lõpetada antud laused võrdlustega; koosta lauseid, kus antud sõnad on tarvitatud metafoorses tähenduses; otsi lugemispalast üles metafoorseid ütlusi ja seleta nende tähendus; koosta kirjand (näit. kirjeldus), kus esineks võimalikult rohkesti võrdlusi, epiteete või muid metafoore.

Läheks liiga pikale, kui siinkohal esitada harjutuste tüüpe ka keskkooli ja gümnaasiumi kursustest. Pealegi kergendavad harjutuste leidmist osaliselt keskkooli keele- ja kirjanduseõpikud, samuti on paljud eestoodud harjutustest rakendatavad selsamal kujul või varieeritult ka keskkooli ja koguni gümnaasiumi jaoks.

Olgu aga veel üldiselt niipalju tähendatud, et hulk sõnade tähenduste nüansse saab õpilastele kätte õpetada omaduste, esemete, nähtuste, tegevuse, sündmuste jne. teadliku vaatlemise ning jälgimise ja tarbe korral nende ülestähendamiste teel. Meie kõikide traagika peitub ju selles, et me nähes ei näe, kuuldes ei kuule ega tundes ei tunne, mispärast pole ka kunagi ainet, millest midagi võiks kirjutada, samuti sõnu väljenduste mitmekesistamiseks ja üteldava täpsustamiseks. Veel vähem võime ses suhtes loota õpilastelt, kui meie ei kasvata neis harjumust tähelepanekuiks. Õpilastega võiks korraldada, näiteks, jalutuskäike varakevadesse, hilissügisesse või ka muuaegsesse loodusesse, kus katsutakse vaatluse ja vestluse teel tabada ja üles märkida looduses esinevaid värvivarjundeid, inimeste tööd ja tegevust, linde, loomi, putukaid ühes nende tegevusega, taimestiku seisukorda jne.; samal jalutuskäigul võiks ka vestluse teel vahet teha, näiteks, uulitsa, tänavaga, jalgrajaga, maantee, külatee, puiestee, karjatee, karjatänavaga, külatänavaga, jalgrajaga, karjarajaga jne. vahel. Suplusrannas või ujulas, kus palju inimesi koos, võib, näiteks, inimeste tegevust katsuda nüansseerida, saades pika rea tegevust tähendavaid sõnu, nagu: seisab, lamab, pikutab, põõnutab, magab, selitab, kõhutab, külitab, põlvitab, istub, uperpallitab, väherdab, embab, hüppab, kargleb, keksleb, võimleb, mängib, hullab, jookseb, loivab, tuigerdab, tõllerdab, vaarub, tipib, käperdab, takerdab, koperdab, vestleb, kilkab, hüüab jne. jne.; peale selle tegevused, mis sünnivad vees. Tegevust on hea ka tähele panna ja vajaduse korral üles märkida aknast tänavale vahtides, samuti turul või laadal inimeste tegevust jälgides. Helide ja häälte jäljenduste kohta on võimalik tegelikkusest saada rohkesti variante:

kröbin, kobin, sahin, mühin, põrin, pirin, visin, sosin, lurin, larin, sulin, mulin, tilin, särin, podin jne.; samuti kõlisema, ragisema, müdisema, podisema, särisema, kõrisema, lagisema, logisema, torisema, nohisema jne.; või: muu, mää, möö, hihahaa, hihii, röh-röh, tsiu-tsiu, kukeleguu, prääks-prääks, plirtsti, plartsti, kolksti- viudi, põnnadi-põnnadi jne.

On igatahes palju-palju võtteid ja harjutusi eri sõnade ja sõnade tähendusvarjundite esile kergitamiseks, mida eriti kasulik on teha mõnede kirjandite kirjutamise eel, milles on võimalik rakendada varutud tähelepanekuid.

Sõnade seletused loetava teksti puhul toimuvad hariliku seletamise korras, kusjuures mõnel puhul antakse lisa-seletusi pikemalt, teinekord lühemalt, vastavalt igakordsele vajadusele. Mõned õpetajad lasevad äraseletatud sõnad kirjutada erilistesse sõnavihkutesse, teised ei tee seda mitte, vaid loodavad sellele, et õpilane võib sõna ära õppida taskusõnastiku või õigekeelsussõnastiku järgi. Erilise sõnavihikute vastu ei võiks midagi olla, ainult sõnade tähestikuline paigutamine sõnavihikusse teeb õpilasele raske. Kui aga sõnad kirjutada lihtsalt ridastikku, nii nagu nad vaatlemisele on tulnud, siis on üksiku sõna pärastine kätteleidmine raske. Kuid juhtumil, kus õpilasel sõnaraamatut ei ole, ja juhtumil, kui kooliski pole tarvilikul määral sõnastikke, ei pääse sõnavihikuist mööda. Üldse on sõnavihikute tarvitusele võtmine paratamatu, seejuures ka tervitatav nähtus.

Kõnelustest kuulnud sõnade seletamine toimub muidugi niisama nagu lugemispalades leiduvate tundmatute sõnade seletamine. Õpetaja peab vaid leidma aega kas mõne tunni alguses või lõpus, millal ta õpilaste poolt järelepäritavaid sõnu seletab, järelepärimist koguni ise algatades. Keskkooli vanemais klassides ja gümnaasiumi klassides võib õpilane enamasti sõnastiku kaasabil vastava seletuse tundmatu sõna kohta üles leida, ainult erandlikel juhtumel on vajadus pöörduda õpetaja poole.

Lõpetades, konstateerin fakti, et sõnavaraõpetus on koolis vajalik ja et see on ka meie koolides kõigil astmeil teostunud, olgu kas keeleõpetuse-, kirjandite-õpetuse-, stilistika-, lugemise-, kirjan-
dusõpetuse-, eriainete- või mõnes koolis koguni erilistes sõnavara-
õpetuse-tundides. Jääb siiski soovida, et sõnavaraõpetuse raken-
damine õppekursusse põhjalikumalt läbi mõeldaks ja süsteemipära-
semaks korraldataks. Samuti on tarvis, et meie keeleõpikud, kirjan-

dite-õpikud, lugemikud, stilistika-õpikud ja kirjanduseõpikud senisest rohkem ruumi annaksid sõnavaraküsimustele, kusjuures eriti keeleõpikud peavad olema varustatud küllaldaste näidiste, ülesannete ja harjutustega, et hõlbustada ja ühtlustada sõnavara õpetamist meie üldhariduslikkudes koolides.

R. TABA

J. Hurt eesti emakeelse kooli kohta 1869—1872

KOOLI KEELEKÜSIMUS

5. *Pedagoogilisi põhjendusi.*

Keeleküsimuse lahendamine, nagu taotles seda Hurt, oli talle palju raskemaks probleemiks. Siin põrkab ta kokku kolme meie maal valitseva eri suunaga, millised kõik olid elevile õhutatud 1870. aasta paiku. Ühelt poolt püüdis talupoeg läbi murda rüütelkonna poolt allasurutu olukorrast, sõides suurema poliitilise ja majandusliku vabaduse eest. Teiselt poolt heitles baltluse ja valitseva Vene riigi võim kohaliku rahva endale kiskumise suhtes. Need kolm täiesti isesuunas ja erinevate huvide eest võitlevat jõudu tegid koolikorralduse küsimuste lahendamise siin väga keerukaks.

Eriti mõõduandvaks peab lugema keeleküsimust. Keel on ju inimese mõtteväljenduse vahendiks. Millises keeles on pandud rahvas mõtlema, eks sinnapoole ole teda ennast ka kergem kallutada. Seda arvestas õieti Hurt, astudes välja eestikeelse kooli eest, seda taipasid mõisnikud, püüdes säilitada saksa keelt ametliku keelena maal, — ja see ei jäänud mõistmatuks ka Vene riigi valitsusele, kes otsis võimalusi vene keelt maksma panna riigikeelena.

Kõige raskem oli eestlaste endi olukord oma keele eest sõides. Nad ei saanud toetuda muule kui loomulikule emakeele-vajadusele, kuid selle arvestamiseks oli väga raske valitsevate võimude poolehoidu võita.

Rüütelkonda huvitas kooli keeleküsimus vaid sedavõrd, kuivõrd see võis soodustada rahva germaniseerimist. Emakeelse õpetuse nõudmises nägid nad päälegi veel talupoegade kaudset püüet vabandada mõisnike mõjuvõimu alt. Seepärast oleks asjata olnud toetuste

otsimine rüütelkonnalt. Riigivalitsust ei huvitanud emakeelse õpetuse küsimus samuti, sest sealgi oldi huvitatud eestlaste sulatamisest vene rahvasse.

Keeleküsimuses oli aadlil käsutada endise maavalitseja olukorras päritud eesõigused, valitsusel — kogu riigivõim, eestlasil — ainult looduse poolt kaasa antud inimese-eluõigus, milline ei saanud toetuda ühelegi seesugusele eesõigusele.

Seepärast rajabki Hurt omad väited loomulikule tundele. Need moodustavad omaette kaks väidete pearühma: pedagoogilised ja sotsiaalsed.

Vaadelgem kumbagi rühma eraldi.

Keeleküsimuse pedagoogiliseks lähtekohaks võtab Hurt lapse võimed, mõttelaadi ja õpetuse loomuliku pakkumise keelelisest seisukohast. Olles ise hea keeletundja, on talle vägagi selged keele psühholoogilised iseärasused, tegeliku õpetajana on tal kogemusi neist väärnähteist, millised erinevad koolitöös võõrkeelse õpetuse puhul, ja olles ise seda kõike üle elanud, ei puudu tal elamusi võõrkeelse õpetamise vastu sõnavõttudeks ja selle vastu sõdimiseks. Veendumus pedagoogilises veas senise keelekäsitluse juures meie koolides ja sügav rahvustunne julgustavad teda veelgi südikamalt välja astuma emakeelse õpetuse eest koolis.

Hurt ei eita võõrkeelte, eriti kultuurkeelte õpetamist. Ta hindab koguni väga kõrgelt keele väärtust rahvale kultuurilises läbikäimises, kuid ei luba mingil tingimusel võõrkeele rakendumist õppekeeleks, tulgu see läänest või idast. Võõrkeelne õpetamine kujuneb viljatuks vaevanägemiseks, kuna laps pole suuteline mõistma võõrkeelt sedavõrd, et ta suudaks selles ka mõelda.¹ Õppetöö sihiks jääb esijoones ikkagi hariduse andmine, millega koos toimub laste vaimsete jõudude väljaarendamine.

Seda pedagoogilist veendumust kinnitab ta uuesti laulupeo kõnes, kus ta lausub: „Muido vaimu ja meele harimine käib vaidlemata üle ja on vaim ja meel haritud, siis üksi saab ka keele tundmisest tõsine kasu ja tulu tulema.“²

Nende põhjenduste tõelisuses pidi veendumata iga pedagoog, kes oma kutsumust võtab tõsiselt. Aga samas esitab ta prof. Schirren'i

¹ J. Hurt: Vortrag auf dem pädagog. Abend 1. Nov. 69., lk. 13 ja jj.

² H. Kruus: Jakob Hurda kõne esimesel eesti üldlaulupeol 1869. Ajalooline ajakiri 1932., lk. 57.

nõude, kes näeb ainsa õppekeelena ka alama astme kooles vaid saksa keelt. Kuigi leidus tol ajal eestlastegi hulgas palju prof. Schirren'i taolisi, kelle ideaaliks oli kasvatada oma lapsi „saksteks“, näeme Hurta südikalt sõdimas säärase mentaliteedi levimise vastu eestlaste keskel. Raskusi ja asjatut vaeva eestlasist lastel võõrkeelse õppekeelega koolis esitab Hurt sügava veendumusega.

Lapsel on raske asuda õpinguile võõras keeles. Väga palju vaeva kulub selleks, et hakata taipama õpetaja seletusi. Kuivõrd täpselt sedagi suudetakse, on igale arusaadav. Eriti rõhutada tuleb argumenti, et õppimisel ei piisa üksnes keeletundmisest, vaid peab selles suutma ka mõtelda, kui tahetakse õpitavat põhjalikult omandada. Kas suudab seda saavutada külakooli õpilane, kus õppeaeg nii lühike? Seda ei usu Hurt. Küll aga veendub ta selles, et laps, lõpetanud kooli, mõne aja pärast unustab kõik õpitu, ning kooliskäimiseks kulutatud aeg ja vaev on olnud asjatu.

Emakeeles õpingut jätkates viibib õpilane koduses ümbruses. Temas süveneb keele kaudu oma maa ja rahva armastus. Emakeel hoiab lapsi täisealistenagi oma rahva küljes ning seob neid kaastööle oma rahva keskel. Ei kurda Hurt asjatult: „Die Bande der Anhänglichkeit zur Sitte und Sprache der Väter wurden durch den Schulbesuch in der Fremde gelockert . . . kaum blieb eine Erinnerung zurück an die Stätte, wo einst die Wiege stand.“¹

Võõrkeelse õppetöö puhul kantakse lapse mõtlemine sootu teise maailma. Lapse senised kogemused, oskused ja harjumused ei leia loomulikku edasiarendamist. Ta võõrutatakse koguni sellest, millega teda on kokku kasvatanud elu vanemate kodus. Laps ei leia mingit tuge tunnete arendamiseks ning süvendamiseks oma kodukoha vastu kooli poolt. Kool kujuneb seega paratamatult laste võõrutajaks kodukohast.

Kirjelduses eestlasist õpilaste traagilise olukorra kohta võõrkeelses koolis ei tundu mingit liialdust, pealetikkuvust, küll aga resoneerub selles osas kurbi elamusmälestusi Hurda koolipõlvest. Selles osas osutab ta suurimale pedagoogilisele veale, mida siin maal koolidele peale sunnitakse.

6. *Emakeelse õpetuse sotsiaalseid põhjendusi.*

Eesti keele õigustamist sotsiaalsest seisukohast põhjendab Hurt järgmiste argumentidega: 1) ümberrahvustumise hädaoht sõltu-

¹ J. Hurt: Vortrag auf dem pädagog. Abend: 1. Nov. 69 lk. 18.

vuses keeleküsimusega; 2) õigekeele oskuse hädavajalikkus kohaliku elanikkonna asjaajamises administratsiooni, kohtu, kiriku ja muil aladel. Kuigi ümberrahvustumise kohta on lausutud väga vähe — vaevalt 1 leheküljel, ometi on tõmmatud sellegagi väga selged kontuurid valitsevate jõudude tungidest nii läänest kui idast. Tuuli, mis hakkavad puhuma venestus-aja saabudes, aimab Hurt juba nüüd, kui ta vihjab germaniseerimise püüdluse intensiivseks muutumise korral idasttulevaile vastumõjudele. Näitena olukorra tõsidusest juhib ta tähelepanu Moskva ajalehe vihapuhanguile, milised algasid piiskop Valteri maapäeva jutluse järele, kus nõuti rüütelkonnalt plaanikindlamat germaniseerimistööd.

Saksluse meeleolude leebeks tegemiseks kasutabki Hurt selle situatsiooni. Mitte ainult germaniseerimis-ohu, vaid ka venestamis-ohu vastu leiab Hurt varjendi kooli rajamises rahvuslikule alusele. Sellega tahab ta säilitada vaba pääsu protestantlikule läänekultuurile, milleks usuline lähenemistee olemas; kuid samas loodab ta näiliselt nõrgendada rüütelkonna vastupanu. See on väga olulise tähtsusega kohalikus kooliküsimuses.

Kuivõrd see arvestamist leidis, teame hilisemast olukordade kujunemisest meie maal.

Ümberrahvustamise küsimuses on Hurt otsekohene ning lausub avameelselt välja selle osa keeleküsimuse lahendamisel. Pastorid ei õpi ära eesti keelt lootes, et eesti rahvas nii-kui-nii kord muutub saksa rahvaks. Eestlasist haritum kiht püüab liituda saksa ringkondadega ja paljud neist on muutunud selle mentaliteedi ja tõekspidamuste austajaiks. Saksa keel ja meel avab neile palju avaramad tulevikuväljavaated. Nad vabanevad seega põlatud talupojaseisusest ning võivad mõnu tunda kõrgemasse seltskonda kuuluvusest. Kaotanud keelelise sideme oma sünnimaa ja rahvaga, on kadunud ka inimene ise. „Rahva elupuust saavad kõik õilmed ja vili ära nopitud, känd ja oksad üksi jäävad .. Et see kahjuline ja inetu rahvast lahkumine ja sou salgamine meie seast kauks, seks on väga tarvis, et meie koolid rahva olemisega nii palju kui ial võimalik, ühendatud jäävad. Aga kõige suurem ja kindlam side, mis inimesi koos hoiab, on pääle nende usu, nende keel.“¹ (Järgneb).

¹ (J. Hurt) Eesti Aleksandri-kool. Üks tähtis kuulutus ja palve kõigile Eestirahvale Tartus 1871 lk. 19. ja 20.

H. MADISSOON

Päriivus ja alkohol*)

Enne kui asuda alkoholi mõju selgitamisele päriivusesse, peatume lühidalt mõnede vajalikkude päriivusmõistete juures. Kui võtame meie lompides elutsevast kingloomastikust ühe ainsa ja laseme tal omaette sigineda (A rühmana), siis saame geneetikas tuntud nn. puhtajoone ehk kloonu (Johannsen), kus kõik järglased on võrsunud ühest ja samast esivanemast ja järelikult kõik on täpselt ühe ja sama päriivusmassiga — päriilikkude algete koguga. Seega peaksid nad olema kõik suuruselt ja teistelt omadustelt sarnased. Jennigsi katseil selgus aga, et loomakeste pikkus erib (varieerub) 120—200 mikr. Kui edasi võtame, näit., kõige väiksema s. o. 120 $\mu\mu$. — (B rm), ja teise klaasi suurima s. o. 200 $\mu\mu$. (C rm) pikkuse loomakese, laseme neil sigineda, näeme, et nii 120 kui 200 $\mu\mu$. (B ja C rm) loomakese järglaste pikkus kõigub võrdseis arvudes 120—200 $\mu\mu$. Sellest järeleb, et rühmade üksikute loomakeste eriv suurus (120 ja 200) on A loomakese kasvu avaldus, mis on tingitud väistest asjaoludest. Välisteks tingimusteks on, et üks loomake saab klaasis rohkem päikest, soojust jne. kui teine ja nende soodaste väliste tingimuste tõttu ühed järglased kasvavad suuremaks, kuid soodustusteta loomakesed jäävad väiksemaks. Nii suurima kui väikseima indiviidi järglased on sarnased suuruse ja teiste omaduste erimuse poolest. Seega on olemas päriilikke omadusi, millele suuremat või väiksemat väljakujunemist soodustavad või takistavad välised tingimused (peristaas). Välistest tingimustest põhjustatud avaldusastme muutusi nimetame modifikatsiooniks. Sellisteks välisteks teguriteks on õhk, päike, valgus, toit, arseen jne. Üks ja sama omadus avaldub ühes põlvkonnas, teises vähe, kolmandas tugevasti jne. või ei avaldu mõnes põlvkonnas üldse mitte. Modifikatsiooni muutused ei ole päriilikud.

Kuid kui me röntgenkiirtega kiiritame kärbseid, võime saada uued kärbseliigid erivate omadustega, millised avalduvad igas põlvkonnas paratamatult, nagu mõne vaimuhaige lastest on mõned paratamatult vaimuhaiged, kuuesõrmelisel isikul on kuuesõrmelisi lapsi jne. Päriilikke muutusi, nagu neid märkisime kärbestel peale röntgenikiiritamist, nimetakse mutatsiooniks.

1) Õpetajate karskuskongressil peetud kõne.

Kas alkohol on aine, mis tekitab tema tarvitaja järglaste ridades kas modifikatsiooni või mutatsiooni muutusi?

Alkoholist tekkinud modifikatsiooni muutused inimese järglastel ei ole samuti pärilikud, nagu ülalmainitud kinglooma modifikatsioon. Joomareil tekkinud välised muutused — iseärasused (nagu tursunud nägu, punane nina, siseelundite patoloogilised muutused) ei ole pärilikud.

Kuid ei või alahinnata joomatõbe. Joomatõbise vere kaudu läheb alkohol lootesse ja tekitab selles juba enne sündimist modifikatsioonmuutusi. Samuti on katsetega tõestatud nii loomade kui inimeste juures, et ema vereringes ringlev alkohol satub loote vereringesse ja emapiimaga lapsesse (Nicloux j. t.)

Loomakatsetel on tõestatud modifikatsiooni taas tekkimine mitme modifikatsiooni-vaba järglaste põlvkonna järele järsku ühes põlvkonnas (Jollos), või modifikatsiooni täheldamine mitmes järgnevas põlvkonnas (Wolterecki katsed vesikirpudega). Kuid kui mittedoolisele siginemisele järgnes sooline sigimine, siis kadusid kõik muutusnähud. Tõenäoliselt on see tingitud toiduhulga juurdevoolu takistusest. Viimast on täheldatud ka inimese juures: loote väike kaal ema näljadieedist, kurnavast tööst ja hingelistest ülelamistest jne. Kuid see väike kaal ei osutu pärilikuks. Seega ei saa seniste katsete alusel väita, et keheline modifikatsioon mõjustab pärivusalget. Sama seadus on kehtiv ka omandatud psüühiliste omaduste pärilikkuse suhtes.

Kui välistest mõjudest põhjustatud modifikatsioon pole pärilik, siis jääb järele mutatsioon kui pärivusmassimuutus arenguna, millel puudub sihikindlus.

Inimesel, loomil kui ka taimil on leitud rohkesti pärilikke haiglasid mutatsioonmuutusi.

Kuid mutatsioonmuutused pidid kord esmakordselt tekkima nii inimesel kui loomil või taimil, võib olla, isegi korduvalt, kuna haiglasid liigid kiiresti välja surevad, haiglasid muutused aga ei kao. Nii seletab Flieringa ühel juhul silmalaugude vajumist mutatsiooniga, kuna see puudus vanavanemal, puue on aga pärilik domineerivalt. Kuid mutatsiooni aluseks võib olla ka teatava looma- või taimeliigi kromosoomide arvuline muutus (eriti suurenemine). Eri- lise mutatsiooni saame keemiliste mõjutustega, mida tõendavad katsed.

Muudavad keemilised mõjutused pärivusmassi, saame mutat-

siooni, mittepärilikke kehalisi iseärasusi tekitades aga modifikatsiooni.

Röntgen- ja raadiumkiirtega tekitasid Muller, Morgan, Dippel jt. eksperimentaalselt mutatsioonmuutusi, mis osutusid pärilikeks. Inimese suhtes pole veel juhtumeid, sest vaatluseks on tarvilik vähemalt 2 järglaste generatsiooni, mis nõuab vähemalt 50—60 a.; ka siis ei ole veel võimalik teha lõppotsust, sest terve vanema vastav geen, olles domineeriv, ei lase kahjustusel avalduda, mis on võimalik hilisemate generatsioonide vältel, kui ka teise vanema poolt tuleb vastav retsessiivne geen.

Kuid kiirtega on võimalik steriliseerida, s. o. surmata sugurakke. Minu poolt uuritud juhul olid mehel sugurakud hävinenud, kaasa arvamata üksikuid degenerereerunud seemnerakke. See seisukoht on õige ka inimese suhtes alkoholi kahjustamiste puhul.

Sugunäärmete kahjustamised alkoholiga inimese juures on tõestatud Simmondi ja Bertholeti poolt, — nimelt munandite germinatiivse koe degeneratsioon.

Legrain leidis 761 joomari lastest 72,6% mandunuid. Pezzola väidab alkoholi osa 8186 nõrgamõistusliku sigitamisel. Bournvill leidis, et 1000 langetövelisel ja debiilsel oli isa 471, ema 84 ja ema ja isa 65 juhul joomarid. Laste kuritegevuse ja vanemate alkoholismi vahel on leitud korrelatsioon kuni 50%, (Möncke-Möller, Madisson jt.), kuid kõik need korrelatsioonid nõuavad tõestamist, sest nii alkoholism kui mandumine võivad olla ja ongi sageli mõlemad korruga tingitud kolmandast alaväärtuslikkuse põhjusest. Raskemad kehalised muutused joomarite lastel võivad olla tingitud ka modifikatsioonist, mis pole pärilik.

Alkoholism on sageli enneaegse sünnituse, s. o. nurisünnituse põhjuseks, enneaegselt sündinud looted on konstitutsioonilt arenematud, kõhnad ja elujõuetud; katsetega on loomade juures tõestatud, et alkoholiseeritud loomade järglased kannatavad sageli samade puuete all; see modifikatsioon kui mittepärilik on võimalik eriti vanemate alkoholismi korral enne sigitamist, kuid eriti raseduse vältel. Peale sünnitust aset leidev ema alkoholism tekitab arenemise takistusi, s. o. kängumist. Neis oludes tekkinud modifikatsioon nõrgestab sageli raskelt konstitutsiooni, kuid pole pärilik. Kuid enne sigitamist ja sigitamise ajal aset leidev alkoholism võib tekitada mutatsiooni muutusi, mis on pärilikud ja avalduvad kehaliste ja vaimsete iseärasustena. Alkoholi mõjul enneaegu sündinuil

on leitud rohkesti kehalise ja vaimse arengu häireid, kalduvust haigusile, eriti keskerkkonna haigusile: langetõbe, diateesi, vaimu kängumist, — mis kõik osutuvad konstitutsionaalset päritolu ja seega tingivad isiku üldist nõrkust ja puudulikkust. Kahtluseta paljud neist iseärasustest on tingitud vanemate alaväärtuslikust pärivusalgest.

Lenz'i arvates etendab alkohol saksa rahva haiglase pärivusalgete põhjusena suurt osa: mitmekesised vaimsed häired ja nõrkused, millest osa on pärilikud; kuni $\frac{1}{3}$ langetõbistest, nõrgamõistlikest ja idioodest võrsuvad joomareist, olgugi et osalt isa joomatõbi mõnigi kord oli sama alge avalduseks, mis laste juures ilmnis langetõvena. Šisofreenikute vanemaist on leitud paljud joomarid. Lenz arvab, et šisoidne alge on sageli alkoholismile kalduvuse aluseks, kuid ta ei kahtle, et alkohol on idumürk, olgugi et üksikjuhul pole seda võimalik tõestada.

Nii Lenz'i kui teiste autorite uurimuste järgi on täheldatud alkoholikute laste vaimuarengu kängumist, mis vastab enneaegu sündinu kängumisele. Kuid teiste uurijate poolt on leitud enneaegse sünnituse suuremat sagedust üldiselt pärilikult koormatud perekonnis, mille juures alkoholil on oma osatähtsus (Duyzings). Mis on joomarite naiste sagedase enneaegse sünnituse põhjuseks, on raske öelda, kuid tähelepanekute alusel on olulise tähtsusega see olukord, milles elab naine raseduse ajal: raske kehaline töö perekonna ülalpidamiseks, puudulik toit, sagedane robustne coitus mehe joobnud olekus, isegi raseduse lõpu eel, sagedased naise peksmised ja naise rasked hingelised elamused.

Et tõestada alkoholi pärilikku kahjustamist inimese juures, soovib Fetscher uurida enne joomisealgust sigitatuid lapsi eraldi peale joomatõve algust sigitatud lastest. Kuid Panze ja Bratze andmeil oli 200 joomaril mandunud lastest 10,2% sigitatud enne ja 10,7% peale joomise algust, vahe 0,5 ei ole aga kuidagi tõendus halvavast pärilikust toimest.

Suurt huvi pakuvad A. Bluhm'i katsed, millega uurija tõendas alkoholi mõju sugurakesse. Nimelt näitasid katsed, et kui isaseid loomi alkoholiseerida, siis on nende järglastest isaseid rohkem kui normaalselt. Normaalselt on soo suhe valgeil hiiril sajast 44,38% m. 55,62% n. = 79,80 m : 100 n.; vanemate alkoholismi korral on soo suhe oluliselt teine — 54,98% m. 45,02% n. = 122,14 : 100. Samas suunas mõjub ka coffein, Yohimb jm. Seega on konkreetselt tões-

tatud alkoholi toime sugurakesse. Edasi leidis Bluhm, et alkoholi-seeritud looma I põlvkonna järglastest oli suurem suurem tavali-sest isastel 4% ja emastel 5% võrra (kontrollloomiga võrreldes); II põlvkonnas oli üldsuremus vastavalt I ja $\frac{1}{2}$ %, III põlvkonnas aga on suurem väiksem isastel 5,59 $\frac{1}{2}$ ja emastel 3,20% kui kont-rollloomil ja IV põlvkonnas isegi 14,68%.

Millest on tingitud selline seleksioon?

Ühed väidavad alkoholi valiktoimet, mille järgi I ja II põlvkon-nas surevad kõik nõrgemad ja ellu jäävad tugevamad. Bluhm ise arvab selle tingitud olevat pesakonna suuremast arvust, mida suu-rem pesakond, seda suurem ka pesakonna liikmete suuremus.

Nii Bluhmi kui Stockardi uurimused ei jäta kahtlust alkoholi mürgistuse idurikkuvasse toimesse.

Dr. V. Üprus on uurinud alkoholi mõju kodujäneste järglaste peaaajule ja väidab oma katsete alusel vanemate alkoholi mõju järglastesse. Vanemate alkoholism põhjustab rõhuva enamuse loo-made järglaste juures patoloogilisi muutusi, eriti peaaaju glia kah-justamist. Tekivad hulgalised sklerootilised gliasõlmed, mis on mõjuva tähtsusega langetõbise järglaskonna tekkimisel. Histoloogi-liste uurimuste alusel väidab autor vanemate alkoholismi osa-tähtsust järglaste vesipea tekkimises.

Üpruse erilised katsed tõendavad alkoholiseeritud vanemate järglaste suurt eelsoodumust (predispositsiooni) krambele, millel on oma tähtsus genuinse langetõve etioloogiana kui faktor, mis teeb katselooma tundelikuks krampevallandavate mõjude vastu.

Loomakatseil alkoholiga on selgunud, et alkohol põhjustab nii nurisünnitust (Stockard, Pförringer) kui enneaegset sünnitust (Woods, Durnom) ja üldse vastsündinu väikest kaalu (Bilski) ja rasestumise ebaõnnestumisi. Teiselt poolt on täheldatud rasedusaja pikenemist kui ka vastsündinu kaalutõusu alkoholiseeritud loomil. Väga võimalik on aga, et kaalu tõusu on mõjustanud pesakonna väike arv, mis osutub sigitamise takistustele. Loote väike kaal, arenemises mahajäämine, erkkonna muutused koos vesipea, lange-tõve ja intellektuaalse võimetusega iseloomustavad katseloomade järglasi, nagu seda tõendasid Dubitscher ja Weygandt, Hodge ja Pförringeri katsed alkoholiseeritud koertega, kes andsid kutsikaid langetõve taoliste krampidega. Hansoni, McDowell'i ja Vigari kat-sed tõendavad alkoholiseeritud loomade järglaste madalamat intel-ligentsi-võimeid kui kontrollloomil.

Fetscher leidis 537 vastsündinud joomari lapsest 330 p. ja 207 tütarlast, s. o. 160 p. 100 t. kohta, kuna normaalselt on elussündinute juures suhe 107 p. : 100 t. Seega on tõestatud alkoholi otsene mõju sugurakesse ja nimelt mehe seemnerakesse. Kuid mõjumine ei tähenda iseendast küll veel kahjustamist, kuid see on siiski eba-loomuliku olukorra loomine, mis piirdub kahjustamisega.

Meil Eestis puuduvad tõendavad uuringud. Kõigiti põhjendatud sugemed saaksime ainult vastava kartoteegi moodustamisega kõikide joomarite suhtes, mis võimaldaks julgemaid järeldusi suurema materjali alusel.

Seega ei saa tänapäeval veel lugeda tõestatuks inimese idu kahjustamist alkoholist. Analoogia alusel katsetega loomil võib aga arvata tõenäolikuks, et alkohol kahjustab inimese idu.

Ka idukahjustamine röntgenkiirtega pole tänapäeval veel tõestatud, kuid eriteadlased teevad kõik, et kaitsta oma sugurakke röntgenkiirte mõjustustest. Seda peaksime tegema ka alkoholi suhtes.

K o k k u v õ t e.

Katsetega loomade juures on tõestatud alkoholi idu kahjustav toime, mis laseb alkoholi vaadelda kui pärivusmürki.

Inimese suhtes puuduvad otsesed ja küllaldased andmed alkoholilisest idukahjustamisest.

Kuna looma ja inimese pärivusetingimustes seni pole avastatud seaduslikke erilisi lahkuminekuid, siis analoogia lubab väita ka inimese juures alkoholilist idukahjustamist. Otseste andmete saamiseks tuleb korraldada joomarite ja nende järglaste erilist uurimist.

Alkoholism on enamikul juhtudel vastava isiku või perekonna mandumise üheks avalduseks ja kiirendab vastava isiksuse lagunemist.

Kuna eugeenika suurim siht ei ole alaväärtusliku kõrvaldamine, vaid väärtuslikuma elemendi suurema signemise soodustamine, siis tuleb alkoholi vaadelda kui suuremat kehalise ja vaimse kainuse ideaali vaenlast. Alkohol pole kusagil seni ühtegi rahvast viinud kõrgemale kehalisele, vaimsele või majanduslikule õitsengule, vaid takistades seda nõrgestab konstitutsiooni, lükkab perekondi vaesusse ja hoolekandele, takistades loomulikku regeneratsiooni ja ideaalse kehalise ja vaimse inimtüübi kujunemist.

AUGUST KIISS

Hindamise aluseid laulmisõpetuses

Kõige muu pedagoogilise töö kõrval on õpetaja ülesandeks ja kohuseks ka õpilaste võimete ja edasijõudmise hindamine. Hinded fikseeritakse žurnaalides — teadmiseks õppenõukogule — ja kantakse koolitunnistusele — teadmiseks õpilasele, tema vanematele ja muile, kes sellest on huvitatud. Need hinded on õpilasele tema võimete ja saavutuste peegliks; nad on õpilasele pääsmeks järgnevasse klassi, teise kooli, ametisse, ellu: nad on ühtlasi ergustusvahendiks õpilase tööhuvi ja usinuse tõstmisel.

Hindeid sisaldav koolitunnistus on õpilasele tähtis dokument. On nõutav, et dokumendi andmed oleksid usaldusväärsetl õiged, lugejale arusaadavad, õigestimõistetavad, sest vastasel korral kaotab dokument oma olemasolu mõtte.

Meil on praegu kehtiv viieastmeline hinnete skaala, mida väljendame sõnades: nõrk, puudulik, rahuldav, hea, väga hea. Need hinded asetame vastavate pealkirjade, s. o. õppeainete nimetuste alla või järele. Et dokument oleks õigesti mõistetav, tuleb seal kõiki sõnu tarvitada s a m a s mõttes ja tähenduses kui muidu igapäevases elus. Mis meid rahuldab, seda võime hinnata rahuldavaga, heaga, väga heaga, mis e i rahulda, seda tuleb hinnata puudulikuga või nõrgaga. Selliselt toimides oleme õigustatud lootma, et hinnete lugejad võtavad neid sellistena, nagu nad on antud. Nii on olukord üldiselt kõigis õppeainetes, erandi on moodustanud vaid l a u l m i n e. Siin pole mitte harvad sellised juhud, kus antud hinne osutub lugejale täielikult küsimärgiks. Ei ole mõistetav m i l l i s t e l a l u s t e l on hinne antud, mis on hinnatud, mis see antud hinne tähendab, kuidas seda mõista.

Süüdi selles segaduses ei ole üks või teine õpetaja, vaid selle õppeainega seoses olevad erilised olukorrad, mille juures lubatagu mul hetkeks peatuda.

Algkooli, pragümnaasiumi, reaalkooli ja gümnaasiumi hinnetežurnaalides ja tunnistustel on muusikaliste ainete jaoks vaid üks lahter, mille pealkirjaks on l a u l m i n e. Selle pealkirja all leiduvat hinnet on nii siis igaüks õigustatud mõistma l a u l m i s v õ i m e hindena. Õpetajal ei ole raske sinna lahtrisse kirjutada hinnet, kui õpilane l a u l a b, olgu siis kas rahuldavalt, hästi või väga

hästi. Kuid koolis leidub ikka vähemal või suuremal arvul ka niisuguseid õpilasi, kelle laulmisvõime on alla rahuldava, kas õpilase kuulmise või hääleorganite puuduliku arenemise või rikke tõttu. Selliste õpilaste hindamisel kerkivad raskused ja õpetajate seisukohad lähevad siin tunduvalt lahku.

Üks seisukoht on järgmine:

Kuna žurnaalides ja koolitunnistustel on hinde pealkirjaks *laulmine*, siis on loomulik, et seda hinnet loetakse *laulmisvõime* hindeks. Nii mõistab seda hinnet õppenõukogu ja õpilane, nii mõistavad seda õpilase omaksed ja tuttavad, nii on sunnitud ja õigustatud seda mõistma ka laulmiseõpetajagi. Nii siis kui õpilane ühtegi laulu õigesti ei laula, siis tohib laulmise hindeks tal olla vaid puudulik või nõrk.

See seisukoht on sama selge ja kindel kui matemaatikaõpetajal, kes ütleb: kui õpilane ühtegi ülesannet õigesti ei lahenda, siis on tema matemaatika alla rahuldava.

Osa laulmisõpetajaid ei rahuldu aga sellega ja asub teisel seisukohal, mis on järgmine.

Laulmisvõime võib jääda saavutamata kõigist õpilase ja õpetaja pingutusist hoolimata. Vähe on elukutseid ja ameteid, kus vajatakse laulmist. Laulmise hindel, olgu see hea või nõrk, ei ole juriidilist väärtust. Laulmise hinnet ei arvestata mõõduandvalt ei kooliastumisel, ei järgnevasse klassi üleviimisel ega koolilõpetamisel. Et see hinne õpilase laulmisvõimet ei paranda, õpilase õigusi ei kitsenda ega laienda, siis on ükskõik, kas hinnata õpilast madalamalt või kõrgemalt. Et mitte rikkuda õpilase tunnistust ja tuju, hinnakem kõikide kakofoonide „laulmine“ vähemalt rahuldavaga.

Seda seisukohta pooldavatel õpetajatel on sageli tegemist järgmiste ebameeldivustega.

Laulmisvõime ei ole niisugune asi, mida salajas hoitakse või mida rahvas hinnata ei oska. Kui nüüd need n. n. jorutajad või kakofoonid koolist koju lähevad, tunnistusel laulmine rahuldav, või koguni hea, siis küsitakse: kuidas on see võimalik? Ja leitakse, et on kaks võimalust: kas õpetaja on laulmises nii võhik, et iga joru on tema meelest juba rahuldav-laulmine, või õpetaja jagab hindeid mitte õpilaste võimete järgi, vaid muil motiividel ja toimib sellega ebaõiglaselt.

Need otsused riivavad õpetaja autoriteeti ja kõigutavad usal-

dust tunnistusel antud hinnete vastu. Ja ühel päeval mõnigi heatahtlik õpetaja, kes seni kõik jorutajad hindas rahuldavateks lauljateks, leiab, et ta on sunnitud laulmishindamisel tarvitama ka „puudulikkude“ ja „nõrka“. See üleminek puudulikkude ja nõrkade tarvitamisele pole mitte kerge. Ilmuvad kõrvalepõiklemised hindamisest. Mõni õpetaja on sarnasel juhul asendanud hinde kriipsuga. Kuid see võte jätab mulje, et klassi kavas laulmine puudub või et õpilane sellest õpetusest pole saanud osa.

Mõni õpetaja on asendanud hinde sõnadega „ei laula“. Kuid ka see märkus ei taha kaua püsida, sest õpilased, et vabaneda laulmistunnist, kasutavad peagi rohkel arvul seda võimalust, teatades õpetajale: „Ma ei laula“. Kriips ja sõnad „ei laula“ ei kuulu hinnete süsteemi, ega sobi hinnete asemele. Nad on õpetajale nagu mingiks hädaventiiliks ja vihjavad sellele, et hindamise küsimuses on midagi, mis hindamist takistab.

Kolmas seisukoht hindamise aluste küsimuses on järgmine.

Kui mitte rahval ja igal õpetajal siis vähemalt igal laulu- ja muusikaõpetajal on teada, et see töö, mis tehakse koolis pealkirja all „laulmine“, ei ole mitte ainult laulmine. Laulmistunnis õpetatakse ka laulude sõnu, luuletusi, harjutatakse keelelist väljendusvõimet. Seda teevad kõik õpilased, ka need, kelle puudub laulmisvõime. Laulmise tunnis teevad kõik õpilased rütmiharjutusi, kusjuures jorutajad on sageli oma võimetes esimesel kohal; siin õpivad kõik õpilased ka noodikirja ja koguvad algelisi teadmisi muusikateoorias, mida võib rakendada laulmiseks, kuid sama hästi ka pillimängimiseks. Laulmiseõpetus koolis on oma sisult muusikaalgõpetus, kus juures laulmine esineb peamise vahendina. Teatud juhtudel võib laulmine asendatav ja täiendatav olla pillimuusikaga, seda eriti viimasel ajal, kus peagu igal koolil on oma õpilasorkester. Sel muusikalisel tegevusel, mis kuulub koolis lauluõpetaja tööpiirkonda ja hindamisele, on nii siis mitu ala. Üks õpilane võib olla edukam ühel, teine teisel alal. Iga ala on väärtuslik ja hinnatav oma ette. Nii võime hinnata kuulmist, laulhäält, tekstioskust, väljendusvõimet, noodioskust ja teoreetilisi teadmisi, pillimängu jne. — viimast isegi ka siis, kui seda on õpidud eraviisil väljaspool kooli.

Kui olukord seejuures on selline, et mitme hinde asemel võime žurnaali ja tunnistusele mahutada vaid ühe hinde, siis selleks sobib küll ainult mainitud hinnete keskmine. See keskmine

h i n n e hõlmab õpilase muusikalisi püüdeid, tegevust ja võimeid mitmekülgsest. See hindamisviis annab ka neile õpilasile, kel puudub laulmisvõime, võimaluse ja huvi väärikaks muusika alal teotsemiseks, kõrgemale tõusmiseks hinnete astmikul ja paremate hinnete saavutamiseks mitte lauluõpetaja armust, vaid õpilase oma võimete ja tehtud töö eest. Õpilane, kes ei saa laulda rahuldavalt, kuid muidu õpib hästi, mängib huviga pilli (mandoliini, viulit või klaverit), võib tunda, et teda ei hinnata mitte madalamalt, kui neid, kellele on antud laulmisvõime, kuid muidu osutavad muusika alal sageli vähe aktiivsust ja oskust. Õpilane pääseb ebumusikaalsete liigist, õpilasi ähvardavast alaväär-tuse tundest ja õpetajal pole tarvis tema hindamisel vägikaigast vedada oma südametunnistusega.

Kuid ühtlasi on ka selge, et see keskmine hinne, mis on tuletatud mitme hinde kokkuvõttest, ei sobi žurnaaalis ja tunnistusel lahtrisse, mille pealkirjaks on laulmine. Sellele lahtrile tuleb anda hinde sisule vastav laiem pealkiri. Kui seda ei tehta, siis jäävad püsima kõik eelpool mainitud arusaamatused, kahtlused ja kaksipidimõtlemised.

Nagu mainisin eelpool, on laulmise- ja muusikaõpetaja poolt antavate hinnete juriidiline väärtus väga väike. Seda rohkem peaksime tunnustama, kaitsma ja tõstma nende hinnete m o r a a l s e t väärtust. See väärtus ei ole mitte väike.

On vajaline, et hindamine toimuks õpetajate poolt min gil ü h i s e l alusel, millelt lõhtudes võiks hinnata kõiki õpilasi nii, et hinne kunagi ei tunduks ebaõigena, ühekülgsena, armust antuna, õpilast alavääristavana, mitmetpidi mõistetavana, ebausaldatavana.

Hindamine on vahend õpilase kasvatmiseks ja tööle ergutamiseks. Sel vahendil on positiivne mõju, kui õpilane teab ja tunneb, et hindeid antakse mitte juhuslikult, vaid kaalutult ja õiglaselt — arendatavatel aladel tehtud töö ja näidatud võimete eest.

On väga soovitav toimida nii, et õpilased kõigest sellest, mis on ühenduses lauluga ja muusikaga, selle õpetusega ja õpetajaga, võiksid viia koolist kaasa h e a d mälestused — muu seas ka tunnistustel märgitud hinnete kujul. Meeldivad muljed ja head mälestused loovad soodsa pinna kasvatustööks ning laulu- ja muusikakultuuri arendamiseks.

Eelpool esiletoodud negatiivsed nähted võivad kaduda ja meie

võiksime hindamise küsimustes leida ühise keele ja astuda ühist rada, kui täidame kolm järgmist nõuet:

1. Hindamisel arvestatagu mitte ainult laulmist, vaid kõiki alasid, mis kuuluvad kooli laulu- ja muusikaõpetuse piirkonda.
2. Hinde pealkiri redigeeritagu vastavalt hinnatava aine ulatusele nii, et seda ei võetaks ekslikult vaid laulmise hindena.
3. Hinne olgu õige.

KOOLIUUENDUSNURK

ARNOLD LEPOJA

Õpilaste omavahelisest ühiskondlikust järjekorrast klassis*)

I

Katse korraldamine. Katsè on korraldatud 31. jaan. 1939. a. esimese koolitunni ajal (k. 8—8.45) P. linna algkooli VI klassis, kus õpib 22 poissi ja 13 tütarlast, kokku 35 õpilast. Katsepäeval õpilased jagunesid oma vanuselt järgmiselt: 12-aastasi — 1 tütarl., 13-aastasi — 6 tütarl. ja 4 poissi, 14-aastasi — 5 tütarl. ja 12 poissi, 15-aastasi — 5 poissi, 16-aastasi — 1 tütarlaps, 17-aastasi — 1 poiss.

Iga õpilane sai $\frac{1}{16}$ poogna suuruse paberilehe, millele ta kirjutas kahes veerus numbrid 1—35. Siis järgnes seletus:

„Kujutlege, et lähete ekskursioonile. Ükski õpetaja ei saa kaasa tulla. Ekskursioonil aga peab olema keegi, kes juhib, korraldab ja hoolitseb, et ekskursioon igapidi hästi õnnestuks. Peate valima juhi eneste keskelt. Selle õpilase nimi, keda peate kõige kohasemaks juhiks, kirjutage esimesele kohale. Võib aga juhtuda, et temagi ei saa kaasa tulla. Teisele kohale paigutage see õpilane, kes võiks juhtida ekskursiooni, kui esimene ei saa kaasa tulla. Nii edasi arutades asetage ritta kõik VI klassi õpilased selles järjekorras, nagu nad teie arvates sobiksid juhi kohale. Ka oma nimi pange kohale, mida peate sobivaks ja õigeks, ning tõmmake oma nimele joon alla.“

Kõigile näis asi kohe olevat selge ja arusaadav. Töötati rahulikult ja asjalikult meelesolu tunni lõpuni.

*) E. O. L. Tartu täienduskursuste iseseisev töö.

Õpetajatest täitsid selle katse ainult 2: klassijuhataja ja õpetaja, kellel selles klassis on rohkem tunde. Ülesande täitmise ajal õpetajatel olid teadmata õpilastega korraldatud katse tulemused.

Tulemuste kokkuvõtmine ja kujutamine. Iga õpilane sai kaasõpilaselt nii mitu punkti, kui mitmendale kohale ta oli paigutatud. Kõigi saadud punktide summa jagati katsest osavõtnud õpilaste arvule (35). Seega on esikohale tulnud punkte kõige vähem, viimasel kõige rohkem. Niisamuti on talitatud 2 õpetaja keskmise hinde leidmiseks. Katse tulemused on kujutatud joondiaagrammil.

Keskmine hinne, poisid ja tütarlapsed. Juh tide ja „hädavareste“ määramisel on õpilased olnud õige üksmeel sed, mida näitab ka keskmise hinde kõverjoone järsk langus al guses ja lõpus. Esikohale tulnud T1*) on 19 korda nimetatud esime sena ja ainult 6 korda paigutatud kaugemale 3 kohast. Viimaseks jäänud P35 on ainult 5 korda paigutatud 30 kohast kõrgemale. Esimestele kohtadele on paigutatud klassi tublimad, energilisemad õpilased, kes koolitööski on silmapaistvad ja kes juba varemalt mõne ühise ettevõtte puhul on näidanud oma võimeid korraldamisel ja juhtimisel. Viimastele kohtadele on jäänud saamatud, korratud õpilased, ka niisugused, kes teistega hästi ei sobi. Keskmiste õpi laste hindamisel erinevad kaaslaste arvamised rohkem, siin tundub rohkem olevat juhuslikkust. Pole kaasõpilases otsitud niipalju juhi omadusi, kui arvesse võetud isiklikku sümpaatiat või antipaatiat.

Poiste ja tütarlaste hinded lähevad mõnikord üksteisest tublisti lahku. Tütarlapsed hindavad kõrgemalt tütarlapsi, poisid poisse. Tütarlaste keskmise hinde järele esimese 15-ne hulgas on 10 tü tarlast (13-st) ja ainult 5 poissi. Poistel on esimese 15 hulgas ai nult 4 tütarlast.

Näib, et juhi valimisel kõige kõrgemalt on hinnatud vaimlist üleolekut. Kolm esimest on koolitööski parimaid õpilasi. Edasi järg neb häid õpilasi segamini keskmistega, kelle esiletõstmisega on näh tavasti hinnatud nende seltsimehelikkust. Kehalist jõudu ei ole juhi valimisel eriti hinnatud. Klassi kõige vanema (17 a.) ja arva tavasti ka kõige tugevama (võttis salaja osa poksivõistlustestki, kuid on kaasõpilaste arvates r u m a l, t a i b u t a poksija) poisi

*) Nimede asemel on õpilase soo nimetus (P = poiss, T = tütarlaps) ja järjekorra number hindamisastmikus.

tagasihoidlikkusega ja kust algab enese allahindamine.* Näib aga, et need, kes asetavad enese viimastele kohtadele, on juhi valimisel siiski toimunud oma parema äratundmise järele. Ainult esikohale tulnud T1 juures tekib kahtlus, kas ta juhi määramisel on talitanud tõesti siiralt. T1 paigutas esimesele kohale oma sõbratari, kes klassi keskmise hinde järgi jäi 22. kohale, teisel kohal on tal pinginaaber, kes klassi hinde järgi on 15-nes, 3. kohal tütarlaps, kelle klass asetab 11. kohale. Klassi hinnangu järgi teisele kohale tulnud poisi T1 paigutas 7., kolmandale kohale tulnud poisi 6. kohale. On tõenäoline, et juhi valimisel T1 toimis, teadlikult või ebateadlikult, umbes järgmistel motiividel: „Ennast esikohale asetada pole sünnis. Paigutan sinna T22, temast mulle võistlejat niikunii ei ole.“

Poiste hulgas siiski leidub mõni, kes tõsiselt on katsunud ennast hinnata. P2 on paigutanud enese 10. kohale. See tundub olevat mõeldud siiralt: poiss tunneb enda väärtust klassi ühiskonnas, kuid sellejuures ta pole silmapaistvalt auahne ega ettetikkuja. Mõned keskmised ja viimased poisid on endid tugevasti üle hinnanud.. P28, 17-aastane poksija, on paigutanud enese 3. kohale. P34 enesehindamine on eriti üllatav: see poiss on klassis kasvult kõige väiksem, nigela kehaehitusega, puudub koolist sagedasti haiguste pärast, koolitöös äärmiselt korratu, teist aastat klassis, teistele poistele vahel narrimise objektiks. Ta paigutas aga enese 2. kohale, 1. kohale oma pinginaabri P23.

Õpetajate hinne. Nii mõnegi õpilase hindamisel õpetajate arvamised lähevad lahku õpilaste omast, kuid lahkumineku pole siiski nii suured, nagu võiks arvata joondiagrammile pilku heites. Mõne õpilase hindamisel 2 õpetajat võivad olla täiesti ühel arvamisel. Et aga 35 õpilast annaksid kellegi kohta täpselt ühesuguse hinde, pole tõenäoline. Sellepärast pole õpetajate ja õpilaste antud hindepunktid alati võrdse kaaluga õpilase paigutamisel diagrammi kõverjoonele. Näit., P4 on nii õpetajate kui ka klassi keskmise hinde järgi 4. kohal, kuid õpetajate 5,5 punkti annavad diagrammil tunduvalt kõrgema koha kui õpilaste 9,2 punkti. P31 on nii õpetajate kui ka klassi antud väärtusastmikus 31. kohal, kuid õpetajate hinde kõverjoon paigutab P31 tublisti madalamale klassi keskmisest hindest.

*) See väide on õigustatud. Et saada enam-vähem õiget pilti õpilaste enesehindangust, peaks vastaja (õpilane) katsetajale (õpetajale) teadmatuks jääma, mida aga katses ei olnud. Toim. Joh. K.

Esimeste ja viimaste õpilaste hindamisel õpetajate ja õpilaste hinded satuvad enamasti ühte, nimetamisväärt lahkuminekuid ei ole. Rohkem lahkuminekuid on keskmiste õpilaste hindamisel. Eri- list reeglipärasust aga neis lahkuminekutes pole märgata. Võib tä- hele panna ka seda, et mõnede lahkuminekute puhul klassi keskmise- sest hindest õpetajate hinne täiesti või peaaegu täiesti ühtub kas poiste või jälle tütarlaste antud hindega või asub nende kahe vahel. Näiteid:

Õpilane	Õpet. hinne (koht)	Poiste hinne (koht)	Tüt. hinne (koht)
T9	3	15	2
T18	9	22	10
P7	13	6	13
T11	15	17	4
P25	20	20	27
T19	14	23	9
P16	17	12	20

Õpetajate hinne läheb õpilaste, nii poiste kui ka tütarlaste omast tunduvalt lahku 8 juhul. Õpetajate hinne on õpilaste omast mada- lam (sulgudes õpetajate hinne-koht) T5 (12), P12 (24), P13 (21), P14 (27) ja T8 (25) juures, kõrgem T20 (5), P33 (10) ja P27 (16) juures.

Kokkuvõtteid ja järeldusi. 1. Selletaolised katsed annavad väärtuslikku materjali nii üksiku õpilase tundmaõppimi- seks kui ka ülevaate saamiseks klassist kui ühiskonnast. Katse võib anda näpunäiteid õppe- ja kasvatustöö korraldamisel ja juhtimisel (õpilaste omavalitsus, rühmatöö, „koormatute ja vaevatute“ abis- tamine jne.)

2. Poiste ja tütarlaste hinded sagedasti ei lähe ühte: oma soost kaaslasid hinnatakse üldiselt kõrgemalt.

3. Katsealuses klassis ei ole, nagu vahel juhtub, vaenu poiste ja tütarlaste vahel. Mõne eelmise aasta klassis poleks olnud mõel- dav, et poisid, olles klassis nii suures enamuses, oleksid juhiks va- linud tütarlapse.

4. Õpilaste tagasihoidlikkus takistab selge ülevaate saamist enese hindamisest. Siiski paistab, et keskmistel ja viimastel on kalduvus ennast tugevasti üle hinnata. (Võrd. toimetaja märkus).

5. Õpetajate hinded ühtuvad suurelt osalt klassi keskmise hin- dega. Klassi hinnet tundma õppides võivad õpetajad oma arvamisi muutagi, kuid kindlasti mitte igal juhul ega iga õpilase suhtes.

6. Kaaslaste esikohale tõstmisel on hinnatud eeskätt vaimlist üleolekut ja sobivust seltsilistega, seltsimehelikkust. Füüsiline üleolek ei ole hindamisel avaldanud otsustavat mõju. Kas seda võib pidada reegliks teatud vanaduses laste suhtes, selle küsimuse otsustamiseks katse korraldajal pole veel küllalt kogemusi ega andmeid.

7. Säärase katse tulemused on usaldusväärsed (s. o. näitavad õpilaste tõelist vastastikust hindamist) ainult siis, kui katse eel antakse ainult hädavajalisi seletusi. Kui aga ei soovita, et õpilased hindaksid väga „rumalasti“, ja selle vältimiseks enne püütakse selgitada, näit., missugused omadused peaksid olema juhil, kes kõlbab juhiks jne., siis kindlasti vähemalt osa õpilastest ei avalda hindamisel enam oma tõelist arvamist, vaid püüab tabada katse korraldaja soove.

KIRJANDUSE ARVUSTUSI JA **ÜLEVAATEID**

TAGASIVAADE MÖÖDUNUD KIRJANDUSLIKULE HOOAJALE

Romaanikirjandusest torkavad silma oma uudsete ainealade ga: A. H. Tammsaare „Põrgupõhja uus Vanapagan“, kus muinasloolised Peetrus, Vanapagan ja Kaval-Ants on paigutatud kaasaegsesse miljöösse, paista lastes sellega viimast erisugusest kõverpeeglist. A. Mälgu „Kivid tules“ — esimene (kui mitte arvestada R. Pärlin'i „Maa all keeb elu“) romaan meie põlevkivikaevurite elust ja tööst, ja A. Hint'i „Tulemees“ — esimene eesti mereromaan, mis aga ei kujuta mereelu kuigi veetlevana, lastes päätegelase lõpuks siirduda merelt õpetaja kutsesse.

Ajalugu käsitlevad: M. Metsanurga „Tuli tuha all“ — maa-argielu kujutus suure nälja ajast 1695—7, E. Kippel'i „Jüriöö“ — sündmustikuja tegelasrohke kajastus varemgi käsitletud mineviku-tragöödiast, ja A. Hiimetsa „Õige vaim“ — usulahkude tekkimise hingeelulist eritlust 18. sajandi I poolelt.

J. Semper'i „Kivi kivi pääle“ esitab kaasaegset linnakodanlust J. Aho „Õpetaja proua“ motiivi ümber, kaasas rohkesti aja-mentaliteedi arutlust. Halvemast sorti linnakodanlust esineb ühenduses A. Mardika advokaadi-abilise „Konarliku teega“.

Psühholoogilise eritluse domineerimist: E. Krusten'i „Org Mägedi armastus“ ja A. Rullingo „Veider armastuslugu“ valgustavad ebanormaalse isiku hingeelu sassiminekut armastustunde mõjul. Samale

ainealale kuuluvad ka H. Pärli „*Karjäär*“, S. Kabur'i „*Reet Tammiku*“ (siin saab peategelasest naisõpetaja) ja P. Krusten'i „*Kalle Jaanuse kättemaks*“.

Maaelu kujutab R. Roht romaanes „*Talulapsed I*“, korrates kulunud teemat koolitatud talulaste põlgusest koduse elu ja töö vastu, ja „*Kuldsed päevad*“, milles jätkatakse „*Hümnides Paanile*“ alatud looduse ja looduspärase maaelu ülistamist.

Järjekordne suvitusromaan on K. A. Hindrey „*Ja ilm ja inimesi ma tundsin viimati ka*“. A. Jakobson'i novellikogus „*Mälestus laulvast kuld-nokast*“ näeme vastuolu ja arusaamatusi vanade-vigaste ja noorte-tervete vahel. E. Kippel'i romaan „*Kuldvasikas*“ on labasevõitu variant kaasajast A. Kitzbergi jutule „*Rätsep Õhk ja tema õnneloos*“.

Kasvatusalaga kõige rohkem kokkupuuteid leiame möödunud aasta Kroonise Romaani algupärandeis. Ehkki need, kui võistlustel läbikukkunud katsetised, ei rahulda kui kunstilised tervikud, on neis siiski mõnesuguseid häid elupilte, tegelaskujusid ja mõttemõlgutusi. — Algusest lõpuni on pühendatud koolinoorsoo elule Maailmasõja ajal ja pärast seda E. Laidsaar'e „*Kiri noorusmaalt*“. Õpetajaskonda, alul ettevalmistustöös ülikoolis, hiljem õppetöös koolis, ka perekonnaelus, näeme A. Kurmes'e romaanis „*Kindluse-ehitajad*“. Keskkooli direktori proua päevikuna esineb H. Pärli „*Improviseatsioon mängutoosis*“, esikohal provintsi-linna klatsiõhkkond. Maa,algkooli kujutamiseega endises mõisahäärberis algab M. Raudsepa „*Kentaurid*“, hiljem siirdudes teistele aladele. A. Sepa „*Raisatud swi*“ näitab tütarl. gümnaasiumi lõpuklassi õpilasi, kellede vanemal ei leidu aega nende kasvatamiseks. Kasvatuseks häälestatud on R. Uielu naiivitsev ja mediteeriva tütarlapse eneseväljendused Saaremaa rannikult päälkirjaga „*Mamma ja mina*“. V. Saretok'i „*Väike süda*“ kuulub üliõpilasnoorsoo eluringi.

Memuaarteoseid: M. Sillaotsa „*Sealtpoolt künniseid*“, kus eriti on tähelepandavad mälestused autori kooliajast ja pedagoogilisest tegevusest. O. Lutsu „*Punane kuma*“, Mälestuste XI köide, kuulub ikka veel maailmasõja-mälestuste hulka, kuna „*Maa ja linn*“ on tagasipöördumine „*Vanade teeradade*“ eluaastaisse. J. Pitka „*Orkaanis ja džunglis*“, Mälest. IV köide, kujutab autori merepraktikat a. 40 tagasi.

Luletuskogusid on ilmunud rohkesti, huvitavate sümbolsete pealkirjadega (*Valgus ja varjud, Üle läve, Reheahi, Müürid, Tunnetuse tund* jt.)

K A L E V A L A

Soome rahva eepos. Tõlkinud A. Annist. Eesti Kirj. Selts Tartus 1939. 369 lk. Hind 18 krooni.

Pühadeks ilmunud uues Kalevala tõlkes võib näha kauneimaid ja

väärtuslikemaid tooteid meie kirjandusturul viimaseil aastail. — Senine Eiseni tõlge tundus meie ajale juba vananenud ja puudulik, mispärast see meile nii lähedane ja pooliti meie oma — sest ligemale pool Kalevala motiivistikust on eesti-soome ühise päritoluga — suurteos vajaski ajakohasemat, aja teadmiste ja luulekunsti võimistele vastavat esitust, ja selle oleme nüüd saanud. Ehkki eesti keel võimaldab algupärandi sõnasõnalist edasiandmist maksimaalsel määral, võime käesolevas tõlkeski leida veel küllalt teisendamisi. Vörreldagu näit. katkendit lõpp-runost, alates reast 513:

Suu jo sulgema peaksin,
kinni keelegi siduma,
lõpetama laulemise,
heitma jo helisemise.
Jääb hobugi hingatama
sõidu pika sõitmisesta,
kulub vikatki kõvera
suviheina söömisesta;
väsi see vesi väledam,
küllalt kui jõgesid joosnud,
tuhmeneb tuli heledam,
öö kui pika on põlenud.
Miks siis ei runo väsiksi,
viisid õrnad hingataksi
õhtu pikasta ilosta,
päevalaske laulangusta?

Suuni jo sulkea pitäisi,
Kiinni kieleni sitoa,
Laata virren laulannasta,
Heretä heläjännästä;
Hevonenki hengähtävi
Matkan pitkän mentyänsä,
Rautanenki raukeavi
Kesäheinän lyötyänsä,
Vetonenki vierähtävi
Joen polvet juostuansa,
Tulonenki tuikahtavi
Yön pitkän palettuansa;
Niin miks ei runo väsyisi,
Virret vienot vierähtäisi
Illan pitkiltä iloilta,
Päivänlaskun laulannoilta?

Illustratiivne külg vastab täpselt soomekeelse luksusväljaande omale, A. Gallén-Kallela poolt. Lisaks veel eri lehtedel hulk koopiaid G. Kallela Kalevala-maalidest, mis soome originaalis puuduvad.

Koolitööks, kus ühes Kalevipojaga on möödapääsematu ka Kalevala käsitus, on käesoleva väljaandega saadud ajakohane õppevahend. Selles leiduvad ka vajalikud kirjandusloolised ja keelelised kommentaarid.

J. Väinaste.

KODUMAALT

A. Õpetajaskonna töömaalt

ÕPETAJATE KOJA JUHATUSE KOOSOLEK

peeti s. a. 27. jaanuaril.

Koja abiesimees E. Murdmaa informeeris koosolekut sammudest, milised ta on astunud ühekordse lasteabiraha seaduse teostamisel ilmnenuid puuduste kõrvaldamiseks. Ta on käinud küsimust

selgitamas Õiguskantsleri juures, kes soovitas Haridusministri kaasabil pöörduda Siseministri poole palvega, et ta aitaks küsimust lahendada suunas, millises seda on tahtnud lahendada seaduseandjad. Siseminister omalt poolt lubas oma heatahtlikku kaasabi küsimuse lahendamiseks.

Kuna aga osa õpetajaist siamaani ei ole veel saanud ühekordset lasteabi- raha, siis otsustas Koja juhatus veel kord pöörduda Haridusministeeriumi ja Siseministeeriumi poole küsimuse selgitamiseks ja õiglaseks lahendamiseks.

E. Murdmaa esitas täiendavad parandusettepanekud „Õppejõudude teenistuse seaduse muutmisseaduse eelnõule“, millised võeti Koja juhatuse poolt üksmeelselt vastu ja otsustati esitada Haridusministeeriumile. Neist parandusettepanekuist on E. Murdmaa pikemalt kõelnud „Õpetajate Lehe“ 2. numbris.

„Järeлкоoli korralduse aluste“ eelnõu otsustati tutvumiseks saata Koja nõukogu kõigile liikmeile ja ühtlasi paluda seksioone, et nad oma arvamused eelnõu kohta avaldaksid 1. märtsiks.

Otsustati saata Koja juhatuse delegatsioon Haridusministri juurde äsjapeetud õpetajate karskuspäeva resolutsioonide esitamiseks. (Resolutsioonid on ära toodud „Kasvatus“ 1. numbris).

Eestist lahkunud sakslased-õpetajad on jätnud tasumata oma maksud õpetajate Kojale 1939. aasta eest ca 500 krooni ulatuses. Kuna Saksa Kultuurvalitsuse likvideerimise komisjon on keeldunud selle summa tasumisest, siis otsustas Koja juhatus nõuda Majandusministeeriumi kaudu selle maksu tasumist Saksa Usaldusvalitsuselt.

Koja esimees A. Veiderma teatas, et Koja valdusse antud Tallinnas asuva kinnisvara rentimise asjus NSVL asutistele on nüüd Koja ja Majandusministeeriumi vahel sõlmitud rendileping kolme aasta peale. Koda saab maja eest üüri esimesel ja teisel aastal à 2700 krooni, kolmandal — 4600 krooni, seega kokku kolme aasta eest kümme tuhat krooni. Rendilevõtja on kohustatud tegema omal kulul hoone juures parandusi 16 000 krooni väärtuses. Koja kanda jäävad majamaksud ja kindlustuskulud. Ühtlasi on aga vahepeal selgunud, et enne selle kinnisvara andmist Koja kasutusse on hoonele tehtud obligatsioon Immoobilpangale.

Koja valdusse antud teine kinnisvara, mis asub Paides, kavatakse üürida Paide Linnavalitsusele — sellesse majja lasteaiaga paigutamiseks.

Algkooliõpetajate seksiooni poolt juhiti tähelepanu sellele, et tema poolt 1939. a. Kojale esitatud ja Koja poolt HM-ile edasisaadetud ettepanekud õpetajate majandusliku seisundi parandamiseks — internaatide-töötasu reguleerimise, õpetajate laste õppemaksust vabastamise ja vanemaks õpetajaks tõstmise asjus — ei ole siiani andnud mingisuguseid tulemusi. Otsustatakse Valitsusasutiste tähelepanu juhtida puudustele õpetajaskonna majandusliku külje korraldamisel.

Arutati veel õpikute standardimise ja õpetajate omavalitsuste esinduskogudes osavõtmise küsimusi. Üldi-

selt ei peetud õpikute standardimist soovitavaks, eriti aga mitte sel kujul, nagu seda senini on tehtud. Õpetajale, keda tahetakse eemaldada omavalituste esinduskogudest, püüab Koda anda juriidilist kaitset.

TARTU ÕPETAJATE SELTSI MÄRGUKIRI

Tartu Õpetajate Selts on saatnud E. Õ. Liidule ja Õpetajate Kojale märgukirja, milles juhitakse tähelepanu õpetajate raskele majanduslikule seisundile ja palutakse samme astuda selle parandamiseks. Märgukirjas on toodud üksikasjalised andmed selle kohta, kuivõrd kallimaks on läinud hädavajalikud tarbeained, kuna aga palgad on jäänud endisteks.

KURESSAARE ÕPETAJATE ÜHINGU MÄRGUKIRI

Kuressaare Õpetajate Ühingu tähelepanu on juhtinud mitmed õpetajad seigale, et Kuressaares peaaegu kõik esmajärgulised toidu- ja tarbeained on kallimad kui esimeses elukallidusrajonis. Ühing pöördus hiljuti E. Õ. Liidu poole palvega, et ta astuks samme vastavates ametiasutistes, et Kuressaare linn arvataks esimesse elukallidusrajoni.

E. Õ. LIIDU EESTI KEELE ÕPPEKORRALDUSE TOIMKONNA KOOSOLEK

peeti 28. jaanuaril. Toimkonna juhatause liikmeteks valiti: A. Õunapu — esimeheks, A. Mölder — esimehe abiks, J. Väinaste — sekretäriks.

Ülevaatega VI eesti keele õpetajate kongressist esines J. Väinaste. Leitakse, et kongress jättis mõndagi soovida: osavõtjaid oleks võinud olla rohkem, puudus vajalik töö-meeleolu, kongress tikkus muutuma lühiajaliseks kursuseks, kuna vähe aega jäi läbirääkimisteks. Peetakse vajalikuks edaspidi põhjalikumalt läbi kaaluda küsimust, kuidas korraldada kongresse, et nende töö oleks viljakam.

Toimkonna arvates vajaksid selgitamist järgmised küsimused:

1. Kas on eesti keel meie koolides raskemaid ja ebameeldivamaid aineid ja miks? (V. Alttoa väide).

2. Kuidas reageerida koolitöös A. Saareste seisukohale „päri vett ujumise“ asjus — kirjakeele normide lähenemisest ühiskeelele?

3. Kui suur formaalselt hariv mõju on grammatika õpetamisel? (J. Aaviku väide).

4. Kuivõrd vastuvõetavad on kõik „vead“, mis sellistena on esitatud E. Nurme artiklis võistluseksamite keelelisest küljest? (Ajakirjas „Eesti keel“).

5. Kas on E. Muugi „Kooli sõnaraamat“ kõlblik tarvitamiseks algkoolis ja missugustes klassides?

Nende küsimuste selgitamine moodustaks toimkonna käesoleva aasta töökaava, millesse kuuluksid peale selle veel:

1. VI eesti keele õpetajate kongressi referaatide ilmutamine ajakirjades, eeskätt „Kasvatases“.

2. Kongressil avaldatud soovide ellurakendamine.
3. Järgmise kongressi eeltööd.
4. Suvikursuste eesti keele ala korraldamisele kaasaaitamine.

Võeti teadmiseks A. Öunapuu poolt koostatud järgmise eesti keele õpetajate kongressi esialgne kava:

1. Eesti ortograafia ajalooline arenemine.
2. Kui kaugelt on eesti kirjaviis foneetiline?
3. Mida võiks eesti kirjaviisis lihtsustada?
4. Õigekirja psüühilised alused, vigade psühholoogia.
5. Õigekirja-vigade liigid.
6. Kuidas juhtida vigadeta kirjutama.
7. Kuidas õpetada interpunktsiooni.
8. Õigekirja õpetamise meetod.
9. Õigekiri ja õigekeelsus.
10. Miks nõuame õigekirja ja kui kaugele võime selles minna?
11. Õigekiri kooli ülesandena.
12. EÕS osa meie õigekirjas.

Kongressi keskustavaks aineks oleks seega õigekiri.

E. Õ. LIIDU ORGANISEERIMISE JA INFORMATSIOONI TOIMKONNA KOOSOLEK

peeti 4. veebruaril s. a. Toimkonna juhatusse valiti: esimeheks A. R u u t, abiks V. H o r m, sekretäriks P. R u m m o.

Arutati Toimkonna töö kava, kusjuures puudutati järgmisi küsimusi: Tuleks suurt rõhku panna õpetajate organiseerimisele. Tuleks selgusele jõuda, missugustes liitudes ja ühingutes jätab organiseerimistöö kõige rohkem soovida, missugused puudused kuski esinevad ja kuidas neid saaks parandada. Küsimuse selgitamiseks tuleks vastava kirjaga pöörduda kohalikkude liitude poole. Tuleks energilisemalt asuda „metsikute“ õpetajate organiseerimisele. Juba õpetajate seminarides tulevased õpetajad peaksid saama ülevaate organiseeritud õpetajaskonna sihtidest ja tööst. Kohalikud ühingud peaksid suurt rõhku panema nende tegevuse piirkonda tulnud uute õpetajate liikmeks värbamisele ja — mis peaasi — peaksid oma tegevust nii elustama ja sisustama, et kohalikus ühingus tegutsemine pakuks kõigile liikmelle huvitavat ja kasulikku tööd. Kohalikkude ühingute töö sisustamisele peaksid kaasa aitama kohalikud liidud ja võimaluse piirides ka keskkliit. Tuleks „Õpetajate Lehe“ ja „Kasvatuse“ leviku suurendamisele enam rõhku panna ja hoolitseda selle eest, et „Õpetajate Leht“ saaks korralikult ülevaateid õpetajate organisatsioonide tähtsamaist üritusist. Tuleks kaaluda küsimust, missugune liikmemaksu tasumise viis oleks kõige otstarbekohasem (maal, linnas) ja seda püüda maksuma panna.

Informatsioonilise tegevuse alal tuleks jätkata senist tegevust: anda kodu- ja välismaa ajakirjandusele vahetevahel ülevaateid organiseeritud õpetajaskonna tegevusest, lasta koostada sobival korral artikleid ajalehtedesse kooli ja õpetajaskonna huvide kaitseks, et kinni pidada saavutatud positsiooni.

B. Muid teateid

RIIGIVOLIKOGU KOMISJON SOOVIB KOOLIKOHUSTUST PIKENDADA

6. veebruaril arutas Riigivolikogu majanduskomisjon Haridusministeeriumi eelarvet, kusjuures võeti vastu mitmed sooviavaldused.

Tunnistati vajalikuks Haridusministeeriumi koosseisu täiendada ühe nõuniku kohaga kunsti küsimuste alal ja soovitati Vabariigi Valitsusele võtta küsimus peatselt kaalumisele.

Edasi juhitakse tähelepanu sellele, et suhteliselt meie rahvaarvuga on meil rohkem kohti teatrites kui ühelgi teisel rahval. Kuna teistes riikides harilikult on üks koht 120—150 elaniku kohta, on meil iga 60 elaniku kohta üks koht. Sellepärast tuleks tõsiselt kaalumisele võtta teatrite ühendamine Tallinnas. Samuti tuleks kaaluda provintsi teatrite ühendamise võimalusi.

Suurt poolehoidu leidis sooviavaldus, et algkoolis käimine tehtaks sunduslikuks lastele kuni 15. eluaastani, milline korraldus tõstaks algkooli lõpetajate arvu ja seega meie rahva üldist hariduslikku tasapinda. Selle sooviavalduse vastuvõtmise puhul peaks tõsist rõõmu tundma iga haridussõber.

Veel sooviti, et asutaks piirama alaväärtuslike tölke-teoste suurt pääsu meie raamatuturule.

Eelarve võeti komisjonis vastu esitatud kujul.

Eelarve summadest oleks märkida:

Uute koolimajade ehituslaenudeks vastava fondi kaudu 540.000 krooni, toetuseks koolihoonete ehitamisel 123.000 krooni, rahvamajade ehitamiseks ja korrastamiseks 50.000 krooni, Kutseoskuse edendamiseks on määratud 203.000 krooni, sellest summast toetusi kutsekoolidele ja organisatsioonidele kursuste korraldamiseks 82.000 krooni, õpperaamatute kirjastamiseks 12.000 krooni, kutsekoolide kehvemate õpilaste toetamiseks 16.000 krooni, Kodumajanduskojale 90.000 krooni.

Kooliosakonna kaudu määratavaid toetussumme on 161.000 krooni, sellest algkoolide kehvemate õpilaste toetuseks 90.000 kr., Õpetajate Kojale 15.000 krooni, peale selle toetusi „Eesti Koolile“, õpperaamatute kirjastamiseks jne. Nagu näha, püsib Õpetajate Koja toetus eelmise aasta suuruses, kuigi Koja poolt oli palutud märksa suurem summa. Üldiselt on HM-i eelarve summad pisut suuremad eelmise aasta summadega võrreldes, mis on tingitud peamiselt elektrotehnika haru avamisest Tallinna Tehnikaülikooli juurde ja kutsekoolide võrgu täielikumast väljaarendamisest.

SELETUSKIRJAD KESKKOOLI JA GYMNAASIUMI ÕPPEKAVADELE

on koostamisel HM-is. Töö juhtimine on antud peainspektor J. Langu hooldeks, kelle kaastööliseks on:

emakeele alal — J. Vaigla,

inglise keele alal — J. Estam,

saksa keele alal — E. Jaanvärk,

prantsuse keele alal — V. Zelinsky,
 vene keele alal — G. Aleksejev,
 ladina keele alal — V. Härma,
 joonistamise alal — J. Nõmmik,
 ajaloo alal — J. Adamson,
 kodanikuteaduse alal — R. Kleis,
 filosoofia alal — M. Meusi,
 matemaatika alal — E. Etverk,
 loodusteaduse alal — J. Port,
 tervishoiu alal — M. Püümets,
 keemia alal — J. Talts,
 maateaduse alal — J. Kents,
 kosmograafia alal — T. Rootsmäe,
 laulmise alal — R. Päts,
 võimlemise alal — A. Kalamees jt.

Mainitud isikud koostavad üksikute ainete seletuskirjade kavad, igauks oma erialal. HM-i poolt on saadetud kaastöölisele vastavad juhtkirjad. On peetud kaks nõupidamist seletuskirjade koostamise asjus, üks Tartus, teine Tallinnas. Pärast seletuskirjade koostamist ja nende ühtlustamist HM-is saadetakse kavad seisukohavõtmiseks õpetajate Kojale, kust nad loodetakse tagasi saada märtsikuu teisel poolel. Pärast seda läheksid kavad tagasi autoreile lõplikuks viimistlemiseks, millise tööga loodetakse toime tulla lihavõttepühade vaheajal, nii et aprillikuu seletuskirjad võiksid juba trükki minna ja maikuu võiks nad juba õpetajale kätte saata.

KARSKUSNÄDAL

peeti üleriigiliselt 27. jaanuarist 4. veebruarini. E. O. Liidu Karskuskasvatuse Toimkonna korraldusel saadeti kõigile koolidele „Lootusringi Juhi“ number karskuskäädala materjaliga ja broschüür „Karskuskasvatus koolis“. Koolides selgitati karskusküsimusi või korraldati karskussisulisi hommikusi koosviibimisi. Kooliraadios oli ettekanne vastava sisuga, Karskuskäädala hüüdsõnaks oli: „Joogikohtade asemele karsked klubid! Õlle ja viina asemele mahlajoogid!“

UUSI KOOLHOONEID

10. jaanuaril asus Pärnu linna 1. algkool oma äsjavalminud uude majja. Maja läks maksma ca 170.000 krooni. Tas on 6 harilikku klassiruumi, 2 käsitööklassi, looduslooklass, võimla ja avarad jalutus- ja muud vajalikud ruumid.

3. veebruaril toimus Tartu kommertsikooli uue hoone pidulik aktus. Pühitseti kaubandus- ja äriduskeskkoolile vilistlaskogu poolt annetatud lipp. Kommertsgümnaasiumi vilistlaskogu poolt annetati koolile näitelava eesriie.

EESTI LAULUKOORID 100 AASTAT LAULNUD

Meie esimeseks laulukooriks seniste andmete järgi oli Põltsamaa meeskoor, kelle asutamisest on nüüd möödunud 100 aastat. Lauljate Liit kavatab seda juubelit tähistada muusikanädalaga, kusjuures muusikanädal võiks olla ühenduses ka raamatunädalaga.

MAG. JAKOB KENTS UUESTI TALLINNA LINNAKOOLIVALITSUSE JUHATAJAKS

Tallinna uus volikogu on valinud uue linnavalitsuse liikmeks ja haridusosakonna juhatajaks mag. Jakob Kentsi, kes oli samas ametis ka eelmise linnavolikogu ajal. J. Kents — nagu tema eelkäijadki — on pannud suurt rõhku kooli väliste olude parandamisele. Mitmed koolid on saanud lahedamad ruumid. J. Kentsi suhtumine õpetajaisse ja koolijuhatajaisse on alati olnud heatahtlik. Ta on pidevalt töötanud ka organiseeritud õpetajateperes. Soovime energilisele töömehele õnnelikku kätt ka edaspidises töös.

JÄRVAMAA KOOLIDE INSPEKTOR M. ULK 60-AASTANE

27. jaanuaril pühitses Järvamaa koolide inspektor Märt Ulk oma 60. sünnipäeva. Kogu meie iseseisvuse aja on ta Järvamaa koolielu juhtinud koolinõunikuna ja koolide inspektorina. Tal on jätkunud tähtmist ning jõudu kaasa töötada ka Paide Õpetajate Ühingu ja Järvamaa Õpetajate Liidus. Peale selle on ta osa võtnud omavalitsuse ja seltskondlike organisatsioonide tööst. Väga südame lähedal tal näivad olevat noorsooakasvatuse küsimused. Ta tegeleb ka noorteorganisatsioonides. Oma töös on M. Ulk tagasihoidlik, ta teeb tööd töö enda pärast, mitte välise efekti saavutamiseks. Soovime tõsiselt töömehele jõudu edaspidiseks töötamiseks.

ALEKSANDER LÄTE 80-AASTANE

12. jaanuaril tähistas kogu Eesti oma helilooja vanameister Aleksander Läte 80. sünnipäeva. Läte suurtest teenetest meie laulu- ja muusika arendamisel ei tarvitse kõnelda: need on igale õpetajale teada. Tema laulud on saanud meie laulukooride raudvaraks. Kes ei tunneks „Kuldrannakest“, „Ärka üles, isamaa“ või teisi? A. Läte on lähedane õpetajatepererele, kuna ta ise on olnud ka pikemat aega õpetaja. Meie Õpetajate Laulukoor valis oma esimesel esinemisel esimeseks lauluks ka Läte „Ärka üles, isamaa“, mida ta suure vaimustusega ja ka suure eduga ette kandis. Soovime vanameistrile palju ilusaid päevi.

VÄLISMAALT

SOOMEST:

Soome Rahvakooliõpetajate Liidu Keskjuhatuse koosolek. Hiljuti peeti Soome Rahvakooliõpetajate Liidu Keskjuhatuse koosolek, kus toimus ametite jaotus juhatuse liikmete vahel. Keskjuhatuse esimeheks valiti Vainö Alanne (endine) ja abijuhatajaks Suoma Koivulehto. Hõimutoimkonda valiti Lahja Paturi, Kerttu Mustonen, Aino Borg, N. Oksanen, J. O. Metsikkö, H. V. Santala ja K. A. Lohi.

KREEKA:

Uued dekreet-seadused.

Iga kooli juurde moodustatakse komitee, mis koosneb koolijuhatajast ja kahest kodanikust, keda nimetab prefekt kahe aasta peale.

Algkooliõpetajad peavad enne ametivande andmist esitama arsti tunnistuse oma tervisliku seisukorra kohta.

UNGARI:

Koolimajade ehitamine Budapestis. Budapestis on suur puudus koolimajadest. Uus koolivõrgukava näeb ette hulga uusi koole, kuid ei ole ruume nende avamiseks. Budapest on asunud uute koolimajade ehitamisele, milleks tahab kulutada esialgu 14 miljonit pengöt ja hiljem 6 miljonit pengöt.

BELGIA:**Õpetajate nõudmisi.**

Belgia õpetajad on koostanud nõudmiste kava, millega esinevad valitsuse ees. Kava tähtsamaist punktidest oleks nimetada:

1. Luua haridusministeeriumi juurde nõuandev organisatsioon, kes uuriks õpetajate ühingute ja õpetajate kutsealasse puutuvaid küsimusi.

2. Koostada seaduse-eelnõu õpetajate sundusliku kindlustuse kohta oma-valitsuse kaudu.

3. Tuleks tühistada need ministeeriumi ringkirjad, mis liigselt seovad õpetajaskonna organiseerimist, ja need asendada uutega, mis annaksid õpetajatele poliitilised ja sündikaadiks liitumise õigused ühistel alustel teiste kodanikkudega.

4. Naisõpetajad nõuavad:

a) kolmekuulist tasulist puhkust sünnitamise korral;

b) lasteaedade loomist iga kogukonna- ja maavalitsuse juures;

d) tervislikku järelevalvet eelkooliealiste laste kodudes, imikute-kodudes, lasteaedades, koolides;

e) teenija palkamist igale lasteaiale.

5. Nõuda hoolekandeesutistelt kohaste ja järelevalvega lastemänguruumide, õppimisruumide, lasteraamatukoguruumide jm. rajamist asjatundjate ja eriteadlaste järelevalvel.

6. Luua igas koolis toitluspunktid, mis annaksid kõigile lastele sooja einet.

7. Õnnetuste puhul õpilasi abistada ametiasutuste kulul.

8. Korraldada koolides põhjalik arstlik inspeksioon; luua koolikliinikuid, puhkekodusid õpilastele, luua keskus, kust arstimid oleksid kergesti kättesaadavad kõigile.

9. Õpilaste ülemäär klassis olgu 20. Kaotada mitme õppeaasta õpilastega töötamine ühes klassis, mis on kahjuks õpilastele ja on tingitud ainult kokkuhoiust.

10. Õpetajate palgaredeli alammääraks võtta (lasteaednikele) 1500 franki kuus.

11. Luua kõigile ühistel alustel kasutamiseks pensioni-, laskede- ja orbu-de-kassad.

12. Maksma panna koolisundus kuni 16 aasta vanuseni mõlemast soost õpilastele.

PRANTSUSMAA:

Järelokoolist. Tuntud koolimees, Rahvusvahelise Õpetajate Liitude Föderatsiooni sekretär G. L a p i e r r e avaldas hiljuti Prantsuse Õpetajate Sündikaadi häälekandjas „L'Ecole Liberatrice“ kirjutise järelokooli kohta.

Eriti sõjaolukord nõuab tungivald tähelepanu pööramist noorsoole. 1918.

aasta seadusega on kohuslikuks tehtud põllumajanduslik järelkool ja 1919. a. seadusega — tehniline järelkool. Igal aastal lahkub algkoolist umbes 729.000 õpilast 14 aasta vanuses. Neist jätkab oma haridust teistes koolides umbes 140.000. Ülejäänud õpilastest osa läheb kutselise tegevuse õppimisele. Jääb üle aga umbes 500.000 noort, kes jäävad ilma tegevuseta. Nelja aasta vältel (kuni noorte 18-aastaseks saamiseni) nende arv ulatub kahe miljonini. 1938. a. seaduse põhjal sellised noored on kohustatud viibima mingisugustel kutselistel õpingutel nädalas 6 tundi. Kuid need kutselised õpingud ei lahenda järelkooli küsimust, kuna järelkooli sihiks on anda noortele üldkultuuri, vaimseid, moraalseid ja kutsetegevust haaravaid juhi- ja tehnilisi võimeid. Selleks aga ei jätku 6-tunnilisest õpetusest nädalas, mispärast peaks mõtlema koolikohustuse täiendamisele, peaks mõtlema sellisele järelkoolile, mis tegeleb noortega samadel ajavahemikkudel, mil toimub töö tavaliste õpilastega, kusjuures tuleks tööd korraldada õppetöö üldiste põhimõtete alusel, seejuures aga arvestada õpilaste vaimset taset kui ka kohalikke ja kutselisi vajadusi.

SVEITS:

Sveitsi ajakiri Eesti õpetajate edasiharimistööst. Sveitsi ajakiri „L'Educateur“ oma jaanuarikuu numbris annab põgusa ülevaate Eesti õpetajate suvikursustest, kusjuures ta märgib, et tervelt 50% õpetajaskonnast võtab osa suvikursustest ja et Tartu edasiharimiskursustele on tung nii suur, et mitu sada õpetajat, kes oleks tahtnud kursustest osa võtta, on pidanud ruumipuu- dusel eemale jääma.

MITMESUGUST

KARSKUSLIIKUMISE PÄEVAKÜSIMUSI.

Eesti Karskusliidu esimehe A. Kuum'a jutuaajamine ajakirjandusele. *Eesti Karskusliidu tegevus on arenenud praktilise eluläheduse suunas. Tihe koostöö teiste seltskondlike org-idega. Mahladeküsimuses on saavutatud häid tulemusi. Karskusnädal klubide nädalaks. Alkoholimüügi reform päevakorrale.*

Ühenduses algava karskusnädalaga informeeris E. Karskusliidu esimees A. Kuum ajakirjandust karskustöö päevaküsimusist, tuues ette järgmist:

Kui harilikkudes oludes alkoholi tarvitamisele vaadatakse mõõduandvates ringkondades sagedasti ükskõiksel, siis sõjaolukord on toonud neisse hinnanguisse järsu pöörde. Kuna alkohol vähendab nii otseselt kui ka kaudselt kogu rahva võitlusvõimet, siis on enamikus sõdivais riikides tehtud mitmesuguseid kitsendusi alkoholile. Me mäletame sääraseid kitsendusi juba möödunud maailmasõjapäeviltki.

Kui nüüd alkohol sõjaolukorras rahva kaitsevõimele ka ametlikult on kahjulikuks tunnustatud, siis ega ta rahu ajal ja mittesõdivates riikides pole vähem kahjulik. Ainuke järeldus sellest on, et me peame alkoholi hädaohtu tõrjuma kõigi vahenditega igal ajal. Kui praegu meil riikliku enesekaitse küsimusi väga tähtsalks peetakse, siis sellega ühenduses peame suurt tähtsust omistama ka karskusküsimusele.

Meie viimaseaegset karskustegevust on iseloomustanud tugev praktiline ja elulähedane joon. Tihe koostöö kõigi seltskondlike kultuurorg-idega. Selle väljendusena Üleriiklik Karskusnõukogu, kus on esindatud 41 üleriigilist keskust. Tegevuse aluseks on kõigile vastuvõetav miinimumprogramm. Kohtadel väljendub koostöö kihelkondlike nõupidamiste ja kihelkondlike karskusnädalate korraldamises, millest võtavad aktiivselt osa nii kohalikud org-id kui ka koolid ja omavalitsused. Olgu märgitud, et 1938.-39. tegevusaastal töötati läbi 13 kihelkonda, kus korraldati 133 mitmesugust üritust umb. 14 000 osavõtjale. Seejuures aitas seal kaasa nende sisustamisel 203 mitmesugust kohalikku org-i ja asutist. Käesoleval tegevusaastal aga on see töö võtnud märksa suurema ulatuse, kuna kavatakse läbi töötada umbes 40 kihelkonda.

Täiesti praktilist laadi on kannud mööd. suvel korraldatud mahlavalmistamise propaganda. Sõbralikus koostöös Maanaiste Keskseitsiga, ÜENÜ Keskjuhatusiga ja Ülemaal. Maanoorte Ühendusega korraldati 127 mahlakursust.

Laupäeval algab 4. üleriiklik karskusnädal. Seekord see sisustatakse klubide küsimusega. „Joogikohtade asemele karsked klubid. Õlle ja viina asemele mahlajoogid!“ on karskusnädala loosungiks. On ju korralikkude karskete kooskäimiskohtade puudus üheks põhjuseks, mis inimesi alkoholi juurde tõukab. Kui me saame hästi lahendada vaba aja veetmise küsimuse, siis muutub võitlus alkoholi vastu palju kergemaks. Ka klubide propaganda teostub meil ühise aktsioonina suuremate kultuurorg-ide vahel. Nii saatsid Eesti Haridusliit, Maanaiste Keskseits, ÜENÜ Keskjuhatus ja Ülemaal. Maanoorte Ühendus karskusnädala puhuks ilmunud brošüüri „Külaklubid“ kõigile oma liikmesorg-idele. Brošüür isegi kannab täieliku koostöö pitsatit, kuna selle autoriteks on kõigi nende org-ide juhtivaid tegelasi. Ka maal on klubide küsimus leidnud elavat vastukõla ja paljudes kohtades kaalutakse juba klubide asutamist. Kevad-suvel põllutööde vaheajal on kavatsus korraldada ka klubijuhtide kursusi kui ainelisi võimalusi leidub.

Need märkmed tahavad algava karskusnädala puhul ainult iseloomustada E. Karskusliidu viimaseaegset tööd, näidates selle liikumise suunda. Seejuures pole saanud kärgeltki kõiki selle töö tähtsaid

külgi esile tõsta. Näiteks, on jäänud puudutamata suurejooneline k o d u - k a s v a t u s t ö ö, mis toimub Liidu juures töötava Koduse Kasvatuse Instituudi kaudu, n o o r s o o k a r s k u s t ö ö, samuti Liidu osakonnana tegutseva Noorsoo Karskusliidu kaudu jne. Võib ehk ainult kokku võttes veel tähendada, et Liidu ja tema osakondade poolt on välistegevuse alal möödunud tegevusaastal korraldatud ligi 600 mitmesugust koosolekut umb. 57 000 osavõtjaga. Kirjastustegevus haarab 19 väljaannet 621 lehekülje ja 72 000 eksemplariga.

Karskusnädala puhul me avaldame jälle kord tungivat palvet, et meie alkoholi poliitika kord ometi põhjalikule revideerimisele võetaks. Kogu maa ootab seda pikisilmi. Me saame ju aru, et Vabariigi Valitsus on koormatud mitmesuguste edasilükkamatute erakorraliste ülesannetega, mis palju aega nõuavad, kuid me tahaksime siiski loota, et serküsimus varsti päevakorrale võetaks. Oleme seda oodanud juba aastaid. Ilma mõjuvate alkoholipoliitiliste sammudeta aga ei pääse täielikule mõjule ka muud alkoholi vastu sihitud püüded.

„Kasvatus“ ilmub 10 korda aastas. Tellimishind: terve aastakäik 3 krooni, ½ aastakäiku 1 kr. 75 senti. Koos „Õpetajate Lehega“ aastas 6 kr. 50 senti. Üksiknumber 40 senti.

Väljaandja: Eesti Õpetajate Liit, Tallinn, Pühavaimu 11.
Vastutav- ja tegevtoimetaja Enn Murdmaa.
Toimetuse kolleegiumi liikmed: H. Jänes, J. Käis, A. Varma.

Trükitud Eesti Ühistrükikojas, Tallinnas, 21. veebr. 1940

Reserveeritud

K M

Ü. K. EESTI RAHVAPANGA

äriseis 1. jaanuaril 1940. a.

Aktiva

Passiva

Kassa, pangad, väärtused	2 044 187.12	Kapitalid	972 453.81
Laenud	6 396 329.64	Hoiusummad	5 765 816.82
Korrespondendid	317 381.67	Võlad teistes kre- diitasutistes	1 678 759.96
Garantiide debitorid	147 252.80	Riiklikud laenud	3 934.15
Vallasvara	38 251.17	Korrespondendid	530 887.45
Kinnisvara	340 000.—	Garantiid	147 252.80
Kulud 1940. a. eest	1 504.55	Tulud 1940. a. eest	23 513.44
Muud aktivad	15 237.99	Muud passivad	95 096.42
		1939. a. puhaskasu	52 430.09
	<u>9 300 144.94</u>		<u>9 300 144.94</u>

Eesti Ühistrükikoda

Tallinn, Narva maantee 27

Telefon 477-40 / ETK 73

**Valmistab igasugu trükiteid
kiiresti ja minimaalsete hindadega**